

Militaire Spectator.

De MILITAIRE SPECTATOR verschijnt maandelijks, in N^{os}. van 3 vellen druks: zoodat de Jaargang uit 36 vellen druks, (behalve de bijvoegsels, die gratis geleverd worden) bestaat, en voor f 6,25, uitgenomen de platen en kaarten, welke afzonderlijk betaald worden, aan de respective geabonneerden wordt afgeleverd.

Men abonneert zich bij alle Post-directeuren en Boekhandelaren door het geheele Koninkrijk. Alle inzendingen voor dit Militaire Tijdschrift bestemd, geschieden vrachterij aan de uitgevers BROESE & COMP te Breda, of aan den Directeur, den 1sten luitenant VAN RIJNEVELD, van de rijdende batterij n°. 13 bij het leger te velde, met het opschrift: voor den Militairen Spectator.

OVERZIGT

DER VELDTOGTEN IN DE JAREN 1792, 1793, 1794
EN 1795, VOOR ZOO VERRE DIE OP NEDER-
LANDSCHEN BODEM, OF OP DESZELFS GREN-
ZEN HEBBEN PLAATS GEHAD.

ARTIKEL 6.

Vervolg van den veldtocht van 1794.

Nadat, zoo als in het vorige artikel gezegd is, de verbondene legers in hunne groote operatie tegen de Franschen, door de gevechten bij en om Tourcoing, de nederlaag hadden bekomen, wilde het Fransche legerhoofd beproeven, in hoe ver het, hem reeds zoo dikwerf gunstig geweest zijnde, krijgsgeluk ook nu zijne vanen zoude bijblijven, en het was daarom, dat hij, met de hoofdmagt zijns legers, op den 22sten Mei, Doornik en de aan de Schelde gelegerde geallieerde troepen aangreep; welke aanval met al de, aan de Fransche legers van dien tijd eigene, buitengewone kracht en opgewondene republikeinsche geestdrift plaats vond. De infanterie deed dezelve in verschillende geslotene kolommen, voorafgegaan door een buitengewoon aantal vuurmonden, en gedekt door een even buitengewoon aantal tirailleurs. Ofschoon de Franschen, door deze hunne opstelling, en bijzonder door het toen nog niet zoo algemeene in zwang zijnde ruime gebruik van tirailleurs, in vroegere gevechten verschillende voordeelen hadden behaald, en aanzienlijke hoofdposten hadden vermeersterd, zoo gelukte hun deze tactische operatie evenwel niet op dezen dag. Ten gevolge van een moorddadig gevecht, waren de Franschen reeds tot in de voorstad van Doornik doorgedrongen, uit welke zij evenwel ook weder teruggedreven werden, en nittengstaande eenige voor hun centrum bevindende verschanste dorpen drie en vier malen genomen en hernomen werden, zag *Pichegru* zich genoodzaakt naar Kortrijk terug te trekken, welke beweging dan ook door hem,

daarbij door de duisternis begunstigd, zonder verlies werd uitgevoerd, na ondertusschen op dezen dag 7000 man buiten gevecht te hebben zien stellen.

Jomini van het laatstgemelde bloedige gevecht sprekende, noemt hetzelfde een doelloos en daardoor ook nutteloos en bloedverspillend schutgevaarte. *Pichegru* zoude zelf erkend hebben, bij de bewegingen van dezen dag, geen bepaald oogmerk te hebben gekoesterd, hetwelk men evenmin bij de bewegingen der verbondenen kan bespeuren, welke trouwens dan ook geheel en al verdedigender wijze handelden. Waren, zegt *Jomini* verder, de korpsen van den aartshertog *Karel* en van den generaal *Clairfait*, in stede van te Marquin en te Thielt te verblijven, (zie het voorgaande artikel) te Doornik geweest, en daardoor in de gelegenheid gebragt, de Franschen op dezen dag mede te bevechten, dan zoude *Pichegru*, juist door zijne op geene goede gronden steunende bewegingen, alhier eene volkomen nederlaag hebben kunnen ondergaan.

Oonoodig mag het wel heeten, het weinige strategische der laatste beweging van *Pichegru* aan te toonen.

Ten einde alsnu zijne operatie-basis beter te verzekeren, werd door *Pichegru* besloten tot het beleg van Yperen over te gaan, voor welke vesting hij zich den 5den Junij nedersloeg. Het bezit dezer plaats werd voor *Pichegru* noodzakelijk, wilde hij zijne beweging in Vlaanderen verder voortzetten, zonder gevaar te loopen van in den rug gevallen te worden; terwijl almede het korps van *Clairfait* zijne flank bleef bedreigen.

Terwijl dit alles, sints de inneming van Landrecies, aan den regtervleugel der verbondene legers uitgevoerd werd, hadden aan hunnen linkervleugel geene minder gewichtige, en wel zoo gelukkige gebeurtenissen plaats. Sedert de inneming dezer vesting, was het korps onder den Erfprins van *Oranje* aan de Sambre gelegerd; het oogmerk der Franschen bragt, zoo als vroeger gezegd is, ook mede, om, even als in Vlaanderen de regtervleugel der verbondenen werd omgetrokken, alhier aan de Sambre hunnen linkervleugel door te breken. Ter bereiking van dit doel, was hun het bezit van het eenigzins versterkte

Charleroi noodzakelijk, en hiertoe werden door hen verschillende overtogten over gezegde rivier beproefd, ook werkelijk uitgevoerd, doch door het telkens terugslaan der Fransche magt, nutteloos gemaakt. De eerste aanval der Franschen had plaats op den 3den Mei, nabij Charleroi, waarbij de Nederlanders, in vereeniging met eenige Oostenrijksche troepen, de Franschen terugdreven, hun vijf vuurmonden afnamen, de bruggen bij Marchienne au Pont en Chatelet (plaat 6) vernielden, en hunne voorposten aan deze rivier deden steunen. Op den 10den daaraanvolgende, hervatteden de Franschen hunnen aanval; bij Thuin (zuid-west van Charleroi) rukten zij de rivier over, doch werden bij Lobbes en omliggende oorden tegen gehouden. Nadat als toen eene aanzienlijke magt van Nederlandsche en Oostenrijksche troepen zich verzameld had, geraakte deze den volgenden dag bij Sart la Buisnière met de Fransche voorposten handgemeen, waarbij de kavallerie van weerszijde eene aanmerkelijke rol speelde, en het gevecht van dien dag zich overigens tot eene kanonnade bepaalde.

Den 12den rukten de Franschen in vier sterke kolommen tegen de troepen der verbondenen op, en wel met zoodanig een gevolg, dat wilden laatstgemelden van hunne gemeenschaps-lijn niet afgesneden worden, zij eene rugwaartsche beweging moesten maken, zich op de hoogten van Erquelines rigtende. Dit dorp werd daarna den 13den door de Franschen insgelijks vermeesterd, ten gevolge waarvan de geallieerde troepen eene rugwaarts gelegene positie betrokken; terwijl ook daarna, den 14den, de Franschen, waarschijnlijk ten gevolge der goede houding van de geallieerden, in hunne posten achter de Sambre terug trokken.

Andermaal herhaalden de Franschen, op den 20sten daaraanvolgende, eenen overtocht over de rivier. Het gelukte hun zelfs, Charleroi te naderen; doch zij werden later, door de vereenigde pogingen der troepen onder graaf Kaunitz en van die onder den Erfprins van Oranje terug geslagen, daarbij een verlies van 3000 gevangenen en 41 stukken lijdende.

De 25ste en volgende dagen, kenschetsten zich door gedeeltelijke overtogten, welke evenwel, in weerwil der hevige bedreigingen van de Fransche volks-vertegenwoordigers, om de volharding der troepen tot het uiterste te drijven, vruchteloos bleven. Op den 29sten behaalden zij een tijdelijk voordeel — de rivier werd nogmaals over getrokken, Charleroi ingesloten en deze stad zelfs beschoten; doch het gelukte aan den Erfprins van Oranje, in vereeniging met een hulpkorps, van het hoofdleger van Doornik afgezonden, en in verband met eenen uit de vesting gedanen uitval, laatstgemelde te ontzetten, en de Franschen over de rivier terug te werpen.

Zoo ondertusschen de herhaalde pogingen der Franschen telkens mislukten, mag men hierbij niet vergeten op te merken, dat zulks hoofdzakelijk door het gebrek aan eenheid en doelmatigheid in de uitvoering ontstond. Toen dan ook nu, nadat door het Moezel-leger, onder Jourdan, Dinant ingenomen was en deze bevelhebber zich met 30,000 zijner onderhoorigen ging vereenigen, met het aan de Sambre gelegerde gedeelte van het Noorder-leger, zouden ook weldra de zaken alhier voor de Franschen eene gunstige wending nemen; — deze troepen bekwamen, na deze vereeniging, den naam van het *leger van Sambre en Maas*, met Jourdan aan hun hoofd als bevelhebber.

Aan den regtervleugel der geöäliseerde armee was de vesting Yperen inmiddels zeer bedreigd. Nadat het hun, zoo als gezegd is, op den 3den Junij gelukt was, de Franschen nogmaals over de Sambre terug te drijven, beschouwde men het oogenblik gunstig, om eene poging te doen ter ontzetting van laatstgemelde vesting, welke echter geheel en al mislukte, en wel onder anderen door dezelfde oorzaken, welke als hoofdredeenen van het verlies van den slag van Tourcoing zijn opgegeven, en dus hier ook met stilzwijgen worden voorbij gegaan.

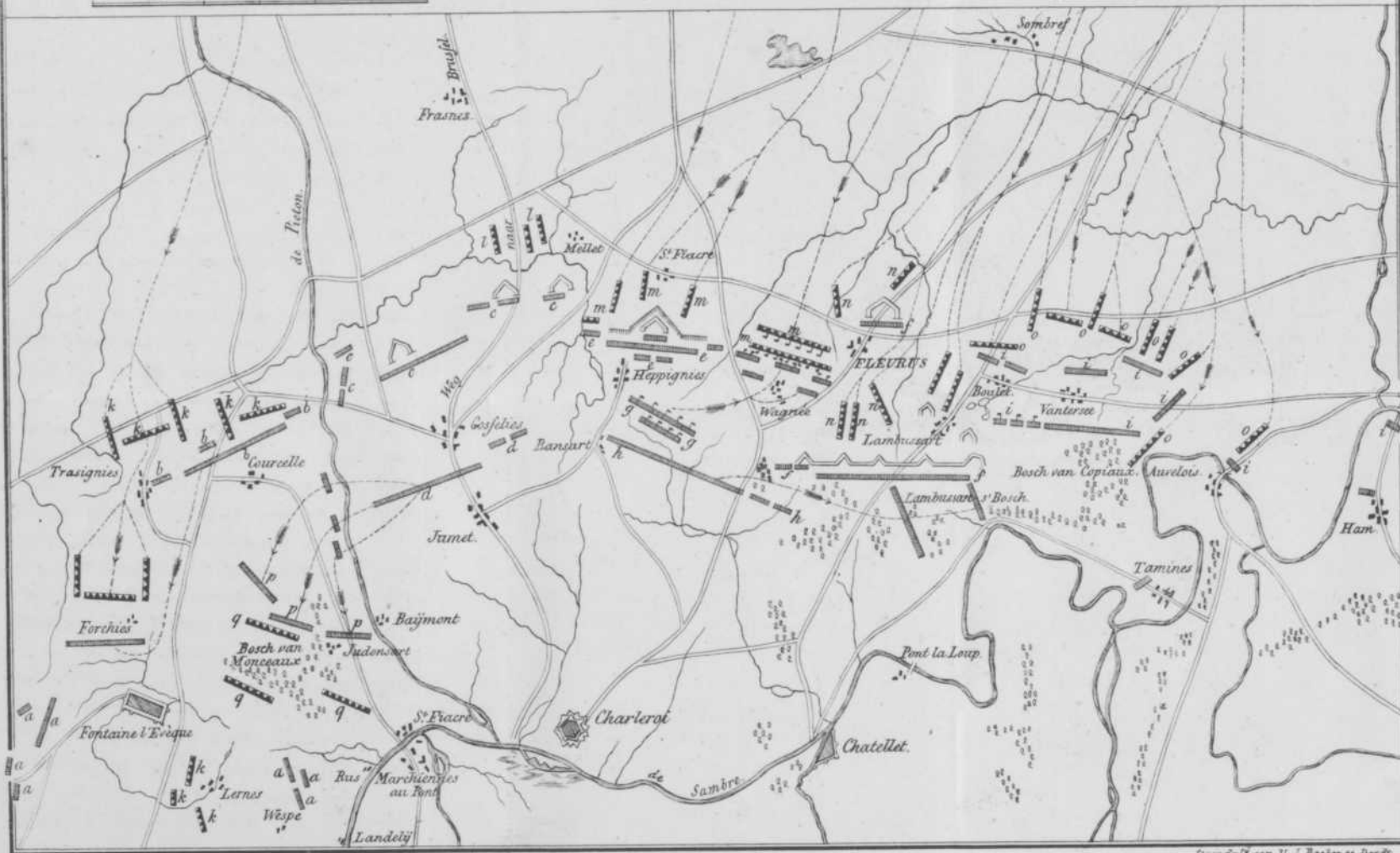
Aan de Sambre begonnen de Franschen insgelijks met vernieuwde veerkracht te werken. In weerwil der reeds alhier geledene aanmerkelijke verliezen, en gesterkt door het steeds toevloeijen van nieuwe troepen uit het binnenste van Frankrijk, daarbij, ter bereiking van hun oogmerk, de menschen-levens als niets tellende, trokken zij den 12den Junij, bij Marchienne au Pont en Chatelet, de Sambre andermaal over. De Oostenrijksche troepen, onder den veldmaarschalk *Quasdanovich*, aangegrepen en terug geslagen zijnde, werd Charleroi ten tweede male ingesloten; nadat echter ook nu nogmaals het korps onder den Erfprins van Oranje zich met laatstgemelde troepen vereenigd had, werd, na eenige kleine vroegere schermutselingen, op den 16den, door deze generaals een algemeene aanval op de Franschen gedaan. De laatste boden hier eenen aan het oogmerk geëvenredigden wederstand, doch gelukte het desnietteenstaande aan gezegden Erfprins, zich meester te maken van de bosschen van Lambussart en L'Épinoy. Eene andere kolom, onder den generaal *Latour*, waarbij zich insgelijks eenige Nederlandsche troepen bevonden, vermeesterde de dorpen Heppignies en Wagnies, waarna dezelve, in vereeniging met een gedeelte der kolom van den Erfprins vernoemd, den vijand uit het bosch van Lombus en het dorp Gosselies verdreef. Eene derde kolom, onder den veldmaarschalk *Quasdanovich*, had aanvank lijk last tegen het dorp Thimion voort te rukken, doch hierin door de Franschen belet, rigtte zij zich op Gosselies, vereenigde zich aldaar met de twee eerste kolommen, en ver-

SCHETS VAN DEN VELDSLAG VAN FLEURUS, geleverd den 26 Junij 1794.

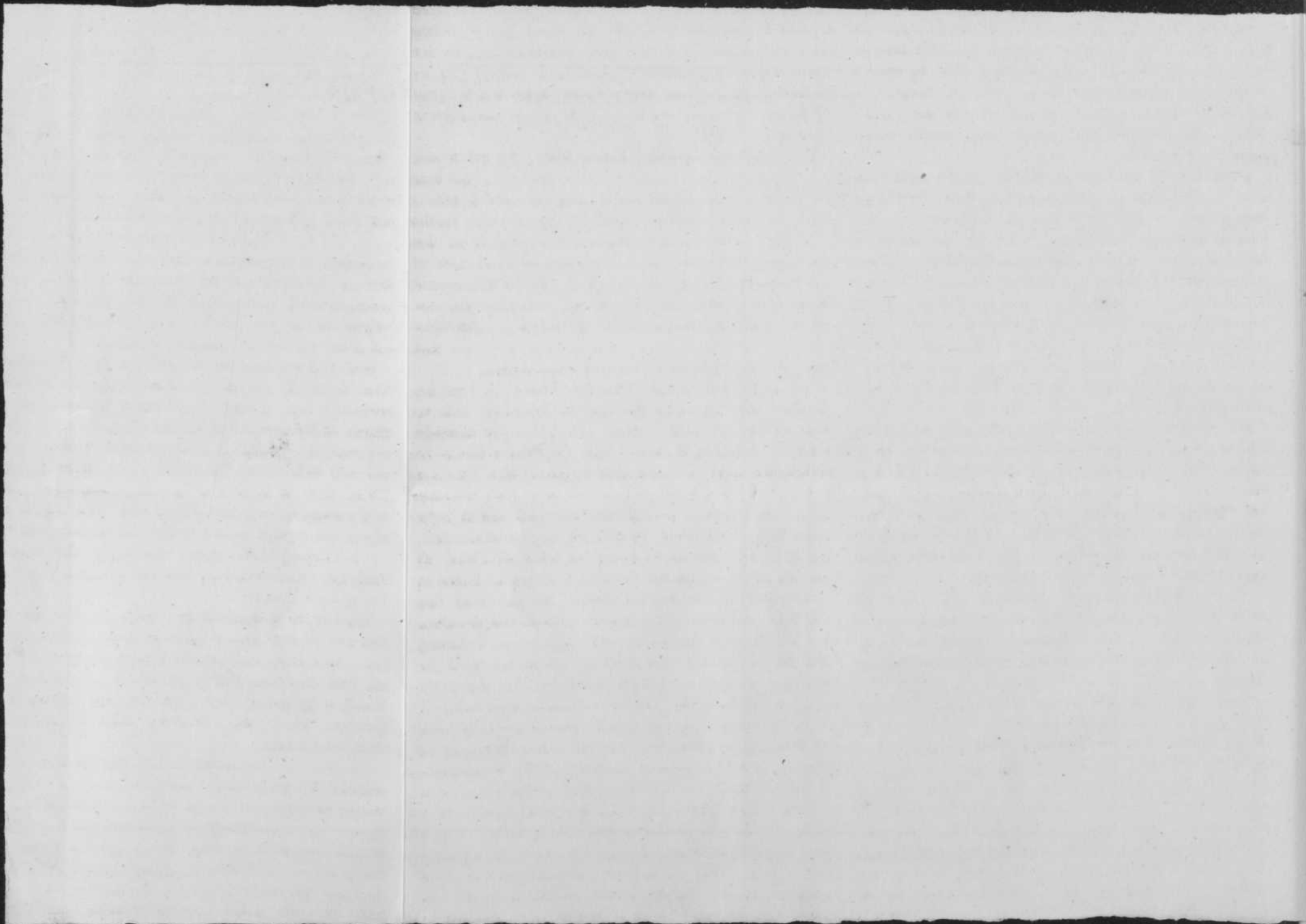
Plaat VI.

Schaal van nagezooeg 6000 Ellen
voor 2000 3000 4000 5000 6000 Ellen.

Geallieerden
Franschen.

Stecndr. van H. J. Backer te Dorst

dreef, gezamenlijk met dezen, de Franschen tot over de Sambre. De vierde kolom, onder den generaal *von Wartensleben*, was minder gelukkig; ter ondersteuning der drie eerste kolommen tegen Courcelles voortgerukt, moest zij, door den tegenstand der Franschen, hare poging opgeven, en was zelfs genoodzaakt, onder bescherming der zich bij haar bevindende kavallerie, over de vlakke van Chapelle-Herleymont naar de hoogte van Roculx te wijken. Charleroi nogmaals ontzet zijnde, vestigde de Erfprins *van Oranje* hoogstdezzelfs hoofdkwartier te Gosselies.

De tijding van het laatstgemelde teruggrijpen der Franschen scheen aan den hertog *van Coburg* gewichtig genoeg, om, na het ontvangen daarvan, eene afleiding naar de zijde van Kortrijk te maken; ten einde daardoor de bewegingen van *Clairfait* tegen deze stad te ondersteunen en ook welligt Yperen enige meerdere lucht te verschaffen, waartoe *Clairfait* reeds den 13den pogingen had gedaan, en ten gevolge waarvan hij in een bloedig gevecht was geraakt. Dan ook deze door *Coburg* voorgenomene beweging konde niet meer plaats vinden, aangezien de belegerde plaats zich op den 17den had moeten overgeven.

Zoo als reeds gezegd is, werd gezegde vesting op den 5den door de Franschen ingesloten, en werden dadelijk daarna de loopgraven geopend, en wel op 1000 à 1200 el afstand van de vesting; eerst dertien dagen daarna begon het eigenlijk beschieten der stad en vestingwerken, zijnde de batterijen op 600 ellen afstand aangelegd, en slechts van 28 stukken geschut voorzien. Den dag daaraan volgende werd de capitulatie reeds gesloten.

Na de overgave vonden de Franschen in deze door hen vermeesterde vesting, 100 bruikbare vuurmonden en 40,000 ponden buskruid, schijnende gebrek aan levensmiddelen de hoofd-oorzaak dezer spoedige overgave geweest te zijn.

Gelijktijdig met het vernemen der bemagtiging van Yperen, werd ook in het leger der verbondenen bekend, dat het leger der Sambre en Maas, andermaal, en wel, zoo als later bleek; eenen beslissenden overtocht over de Sambre had uitgevoerd. Op den 18den was deze overtocht bewerkstelligd, bij welke betere en krijgskundiger regelen waren in acht genomen, dan zulks de vorige malen het geval was geweest, waardoor dan ook niet alleen het beleg van Charleroi konde ondernomen worden, maar tevens een genoegzaam sterk observatie-korps bij deze vesting werd opgesteld. De toestand der verbondene legers was, door het verlies van Yperen, merklijk verergerd, hierdoor aan hunnen rechtervleugel bedreigd, liepen zij nu ook gevaar, de vrije beweging van hunnen linkervleugel te verliezen, en bij eenen mogelyken val van Char-

leroi aldaar omgetrokken te worden. Alzoo dan ook de massa hunner strijdkrachten, naar het hun toescheen, thans in Vlaanderen minder noodzakelijk was, vereenigde zich de geheele hoofdmagt der Oostenrijkers op den 19den te Doornik, met het oogmerk, om tot ontzet van Charleroi en tot behoud hunner vrije gemeenschap, aan den linkervleugel met vereenigde krachten werkzaam te zijn; de korpsen onder den hertog *van York* en den graaf *Clairfait* verbleven respectvelijk in hunne stellingen te Doornik en Thielt.

Men mag niet voorbij op te merken, dat het te dier tijd het beslissende oogenblik was, waarbij, bij eene mogelyke mislukking der poging om Charleroi te blijven behouden, de verbondene legers van het offensive tot het defensive zouden moeten overgaan. Het oogmerk van den veldtocht — het doordringen tot Parijs — mogt toch nu reeds hersenschimmig heeten. Het vrij houden hunner bewegingen, moest van nu af het hoofdoel van hun streven zijn. De verdeeldheid van inzichten, welke later onder de bevelhebbers bleek te bestaan, vermeent men dan ook van dit tijdstip te mogen dagteekenen.

De hertog *van Coburg* rukte den 21sten, in twee kolommen, over Ath naar Nivelles, en vereenigde zich aldaar met de zich reeds vroeger aan de Sambre bevonden hebbende korpsen; doch niet voor den 26sten leverde het verbondene leger aan de Franschen slag. Men mag zeggen dat dit een ongelukkig tijdverzuim was; aangezien reeds den 25sten de vesting Charleroi zich aan de Franschen had overgegeven. Ongelukkig met de daad, dewijl het hoofdoel der verbondenen hierdoor mislukte; dewijl de Franschen in den te leveren slag over hunne geheele magt vrij konden beschikken, en het berigt dezer overgave, tijdens den slag aan de verbondenen geworden, zoo als later zal worden gemeld, bij hen eenen dusdanigen indruk maakte, dat daar ten minste aan geen her-nemen van Charleroi gedacht werd, zoo als men anders mogt verwachten, dat het geval zoude zijn geweest.

Na het openen der loopgraven tegen Charleroi, hadden de Franschen eene batterij van zes vuurmonden, op vijf honderd el van de vesting aangelegd, om het aangevallen front in den rug te beschieten; eene andere, op 850 el, op de hoogte van Montigny, bestreek dit front van ter zijde, terwijl vier andere batterijen, op omtrent 350 el, het aangevallen front, door een direct vuur, teisterden. Het geheele aantal der door hen gebruikt wordende vuurmonden, bedroeg vijf-en-twintig, welke, na slechts vier-en-twintig uren geschoten te hebben, het vuur der vesting, bestaande uit vijftig stukken, tot zwijgen bragten, zijnde alstoen het werk der loopgraven tot aan het glacis gekomen. Niettegenstaande de vesting vroeger zoodanig hersteld was, zoo door aardewerken, palissaderin-

gen als friseringen, dat de Fransche genie-generaal *Marescot* het stormenderhand innemen alsnu nog onmogelijk hield, gaf zich de kommandant der plaats, de generaal *Rignac*, met zijne bezetting, sterk 2800 man, op genade over; dusdoende, bij de gebeurtenissen van den volgenden dag, een levendig voorbeeld verschaffende, van de verplichtende noodzakelijkheid eens opperbevelhebbers, om het aan hem toevertrouwde bolwerk van den staat, tot het uiterste te verdedigen, en welke noodlottige gevolgen het kan na zich slepen, de nakoming van dezen zoo duren pligt ook slechts eenige weinige uren verkort te hebben.

Den 26sten Junij had de tweede slag van Fleurus plaats, (het eerste treffen, denzelfden naam dragende, was in die velden geleverd op den 1sten Julij 1690).

Door de Franschen was eene half cirkelvormige stelling, voorwaarts Charleroi, ingenomen, (zie plaat 6) de regtervleugel leunde aan de bosschen van Lambussart en Copiaux, de linker bij Landely, het centrum bij Gosselies.

De geheele sterkte van het Fransche leger bedroeg nagenoeg 75,000 man, waarvan 11,000 man kavallerie. De artillerie bedroeg 300 vuurmonden, als tien kompagnieën rijdende artillerie, bedienende gezamenlijk 60 stukken, 40 stukken van zwaarder kaliber, opgesteld in de na te melden veldwerken, en 200 stukken der toenmalige regiments-kanons; hoofdzakelijk was dit leger volgender wijze in deszelfs onderdeelen gesplitst, als:

Voorwaarts Fontaine l'Évêque stond de brigade *Dories* (a, a, a). Tusschen Trasnignies en het riviertje de Piéton; bevond zich eene der brigaden *Montaigu* (b, b, b), welke beide brigaden tevens dienden tot dekking van het Fransche hoofdkwartier, hetwelk te Marchienne au Pont gevestigd was. Eenigzins voorwaarts van Gosselies en tegen de Piéton aansluitende, stond de divisie van *Morlot* (c, c, c), welke haar front en regtervleugel door moerassen en veldwerken gedekt had. De divisie van *Kleber* (d, d, d), welke, gedurende het beleg van Charleroi, tot dekking van Marchienne au Pont, in positie achter Fontaine l'Évêque, had gestaan, was in den nacht voor den slag, achter de laatstgenoemde divisie van *Morlot* opgesteld, hoofdzakelijk met het oogmerk, om de Piéton in het oog te houden. Bij Heppignies bevond zich de divisie *Championet* (e, e, e), gedekt door eene met positie-geschut voorziene lunette, verhakkingen, enz. Fleurus werd door twee bataillons bezet, en was daarenboven door veldwerken gedekt; terwijl de divisie *Lefèvre* (f, f, f), zich achterwaarts dit dorp opstelde, hebbende den regter-vleugel achter Lambussart en in het front gedekt, door eene aaneengeschakelde linie van veldwerken, van welke er insgelijks vóór laatstgenoemd dorp waren aan-

gelegd. De groote vlakte, zich bevindende tusschen de twee laatstgemelde divisieën en de dorpen Fleurus en Ransart, werd bezet door de reserve-kavallerie (g, g, g), sterk 5000 man, staande onder het bevel van den generaal *Dubois*, terwijl de overige kavallerie der Franschen bij de divisieën was ingedeeld. De divisie *Marceau* (i, i, i), den regter-vleugel uitmakende, beschermde de ruimte tusschen Lambussart en de Sambre, tevens eenige korpsen tot dekking van de dorpen Banlet en Vantersee en van eenige andere punten langs deze rivier uitstellende. De divisie *Hatry* eindelijk (h, h, h.), welke tot het beleg van Charleroi gebezigd was, werd alsnu door *Jourdan* tot reserve bestemd, en met haren linker-vleugel tegen Ransart opgesteld. Deze bolronde (convexe) opstelling der Franschen, werd, wat de hoofdzaak betreft, door den prins *van Coburg*, voor zijne legermagt, door eene holronde (concave) stelling gevolgd. De door hem gemaakte beschikkingen waren de volgende:

De regter-vleugel, onder het bevel van Z. D. H. den Erfprins *van Oranje* (k. k. k.), was verdeeld in drie kolommen, waarvan de eerste, onder het meer regtstreeksche bevel van voornoemden Erfprins, Fontaine l'Évêque moest bemagtigen; terwijl de twee overige, onder den generaal *Latour*, het dorp Trasnignies en het bosch van Monceaux ten doel gegeven werd. Deze regter-vleugel was sterk 24 bataillons en 52 eskadrons. Het tweede korps, onder den generaal *Quasdanovich* (l. l. l.), zoude, ter sterkte van 14 bataillons en 16 eskadrons, over den grooten weg van Brussel tegen Frasnies, Mellet en Gosselies rukken. Het derde korps, onder den prins van *Kautz* (m. m. m.), sterk 10 bataillons en 13 eskadrons, moest tusschen Mellet en Fleurus op Heppignies rukken; terwijl de aartshertog *Karel*, met een minder sterk korps (n. n.), aan den linker-vleugel van laatstgemeld korps zou aansluiten, en even zoo op Fleurus rukken. De drie laatstgenoemde korpsen maakten het centrum van het verbondene leger uit. De linker-vleugel van hetzelfde (o. o. o.), zijnde het vijfde korps, stond onder den generaal *Beaulieu*, en was sterk 16 à 18,000 man; dezelve had ten doel, met deszelfs uitersten linker-vleugel aan de Sambre te sluiten, en met den regter-vleugel in verbinding te staan met het korps onder den aarts-hertog *Karel*. Daartoe in drie kolommen verdeeld, zoude deze vleugel over Wagnee en Lambussart op Charleroi trachten te rukken, ten einde dusdoende eenen vijand eenen beslissenden slag toe te brengen, en hem aan de Sambre aan te sluiten.

Nadat reeds op den 25sten des avonds, zoo te zeggen op het oogenblik der overgave van Charleroi, de Fransche voorposten op onderscheidene punten waren aangevallen, ook nog met het erkende doel, den bevelhebber

der vesting van de aankomst van het ontzettings-leger kennis te doen dragen, begon het gevecht in den morgen van den 26sten reeds zeer vroegtijdig. De eerste kolom van den rechter-vleugel, onder den Erfprins *van Oranje*, slaagde aanvankelijk in het haar voorgestelde doel; zij vermeesterde *Fontaine l'Évêque*, en drong door tot het kasteel van *Lernes* en *Wespe*. Voortrukkende naar de zijde van *Rus*, stuitte zij aldaar op de korpsen van *Daurier* en een gedeelte der divisie van *Montaigu*, (waarvan de oorzaak later vermeld zal worden) welke vereenigde magt alsnu het overwigt boven deze kolom bezat. Door den Prins *van Oranje* werden verschillende krachtige aanvallen tegen deze troepen bevolen en uitgevoerd. Men poogde de vijandelijke artillerie te vermeesteren, de dekings-troepen waren reeds door de kavallerie gedeeltelijk verspreid; doch de aanval werd door een heftig blikken-doos-vuur afgewezen, waarna deze Nederlandsche troepen, zwichtende voor de overmagt en voor de meer en meer aanrukkende kolommen der Franschen, zich naar de zijde van *Anderlues* moesten terug trekken.

De beide andere kolommen, mede onder den Prins *van Oranje* staande, waren gelukkiger in hunne bewegingen. Na de *Piéton* te zijn over getrokken, begaven zij zich met eenen terug getrokken linker-vleugel op *Trasignies*, welk dorp na een hevig gevecht genomen en tweemaal hernomen werd. Door gelukkig uitgevoerde kavallerie-aanvallen, werden de Franschen, met het verlies van eenig geschut, verder terug gedrongen. De rechter-vleugel der terug wijkende divisie — die van *Montaigu* — begaf zich op *Marchienne au Pont*, en van daar langs den rechter-Sambre-oever op *Charleroi*; de linker wierp zich in het bosch van *Monceau*, en vereenigde zich daarna met de brigade van *Daurier*, aan welke vereenigde magt het alsnu gelukte de eerstgemelde kolom, onder den Prins *van Oranje*, te doen wijken. De generaal *Latour* vervolgde ondertusschen zijne behaalde voordeelen, en rigte zich op de hoeve van *Judonsart*, zijne ligte troepen in het bosch van *Monceau* hebbende. Door den generaal *Kleber* (d) zoude aan de divisie van *Montaigu* versterking gezonden zijn; doch deszelfs rugwaartsche beweging bespeurende, vond hij zich genoodzaakt deze te volgen, waarna door *Kleber* eenige batterijen op de hoogten werden opgesteld, de brigade-generaal *Bernadotte* met eenige bataillons naar de zijde van *Baymont* vooruit schuivende. Door deze beweging van *Kleber* waren de kolommen van *Latour* in de flank genomen. Laatstgenoemde had reeds op de hoogte van *Tiacre* eenig geschut geplaatst, en van daar *Marchienne au Pont* zoodanig beschoten, dat men, ten gevolge van eenen aanval (q. q. q.), reeds een begin had gemaakt met deze plaats te bezetten. In zijn linker-vleugel door *Kleber* en in den

rechter door de brigade *Duhesme* (divisie *Montaigu*) bedreigd, en ook alstoen door eene naar *Charleroi* gezondene sterke verkenning kavallerie, welke aldaar vijandig was ontvangen, van den val dezer vesting onderrigt, en daarenboven, ten gevolge der gegevene bevelen van den hertog *van Coburg* aan den Erfprins *van Oranje*, den terugtogt moetende aannemen, zag de bevelhebber van dezen vleugel zich genoodzaakt, de behaalde voordeelen en het veroverde geschut te verlaten, en over *Torchies* op *Haine St. Paul* terug te trekken. Deze terugtogt geschiedde in goede orde en zonder eenig verlies, zoo als dan ook het gedrag van al de troepen, dezen vleugel uitmakende, gedurende den ganschen dag, niets te wenschen schijnt te hebben overgelaten. Als beweegredenen tot dezen terugtogt, worden, in voornoemde bevelen van den hertog *van Coburg*, opgegeven, de bekend geworden overgave van *Charleroi* en de terugtogt van den linker-vleugel der verbondenen, welke voor de overmagt had moeten wijken. (1)

Het bovenstaande, voor zoo verre de bewegingen van den rechter-vleugel der verbondenen betreft.

In het centrum hadden zij in den morgen mede eenige voordeelen behaald, zelfs had de generaal *Quasdanovich*, de *Piéton* overtrekkende en van *Mellet* meester zijnde, de Franschen, onder den generaal *Morlot*, tot *Cosselies* terug gedrongen; dan ook later ontving de bevelhebber dezer kolom, van den prins *van Coburg* last, tot den terugtogt op *Quatre-Bras*. Deze last zoude even als die, vroeger vermeld, aan de eerste kolom gegeven, op dezelfde gronden berust hebben.

De prins *van Kaunitz* (m. m. m.) had, na menig scherp gevecht en schutgevaarte, aanvankelijk aanzienlijke voordeelen op den vijand behaald, en onder anderen het dorp *Heppignies* bemagtigd; 8 eskadrons Franschen trachten hem hierbij van de zijde van *Wagnée* te omtrekken, dan werden daarna, bij het doen eener charge, door de Oostenrijksche kavallerie zoo wel ontvangen en zoodanig geteisterd, dat zij met een aanzienlijk verlies moesten terug trekken. Het bezit van *Heppignies* was echter van korten duur; aangezien de Franschen, na het bekomen van aanzienlijke versterkingen, hun dezen post weder ontnamen. Een tweede aanval, tusschen vier en vijf uur, door den prins *van Kaunitz* ondernomen, geschiedde met geen ernstig oogmerk, doch had alleen ten doel, den alstoen op alle punten begonnen terugtogt, zoo veel mogelijk, verborgen te houden.

De aartshertog *Karel* (n. n) was, na eenen aanval op de troepen van den generaal *Lefèvre*, zich in *Fleurus*

(1) Missive van Z. D. H. den Erfprins *van Oranje* aan hunne H. M. de Staten-Generaal, gedagteekend van *Roerix*, 28 Junij.

bevindende (f), er in geslaagd, dezen achter dit dorp te verdrijven, waarop hij zijne troepen regts en links deed aanhouden, doch overal eenen sterken wederstand ontmoetende, ontving ook, gelijktijdig met de andere kolommen, de zijne, het bevel tot den terugtogt.

De generaal *Beaulieu* (o. o. o.), den linker-vleugel der verbonden en aanvoerende, had, van het eerste oogenblik af, met groote zwaarigheden te worstelen; terwijl door hem een schijn-aanval gedaan werd op *Auvelais*, bragt hij de hoofdmagt van zijn korps tegen de divisie *Marceau*, welke *Baulet*, alsmede de veldwerken, welke *Lambussart* beschermden, bezet had.

Alle deze posten vermeesterd zijnde, rigtte hij zijnen aanval tegen de divisie zelve, welke, na een levendig en moorddadig gevecht, dan ook genoodzaakt werd eene achterwaartsche beweging te maken, van welke beweging *Beaulieu* gebruik maakte, om een aanzienlijk korps kavallerie vooruit te brengen, aan hetwelk het dan ook gelukte, de Franschen in de grootste wanorde op de vlugt te drijven, wijkende het grootste gedeelte dezer verslagene divisie, over *Auvelais* en *Tamines*, om dus den rechteroever der *Sambre* te bereiken. Een gedeelte der troepen van *Marceau* begaf zich links, ten einde zich met de divisie *Lefèvre* te vereenigen, eene beweging, welke gewis de natuurlijkste was. Gezegde divisie van *Lefèvre* ook reeds den terugtogt aangenomen hebbende, zoude welligt door boven genoemde wanordelijke aansluiting der troepen van *Marceau*, insgelijks hare zelfstandigheid hebben verloren, zoo het haar niet gelukt ware, om onder bescherming eener bij *Lambussart* opgerigte batterij, en de aldaar gelegene veldwerken, en onder de dekking der reserve van *Hatry* (h, h) zich te herstellen en post te vatten. *Lambussart* werd van dit oogenblik af aan, het hoofddoel van alle aanvallen, met andere woorden, de sleutel, waarvan het bezit het winnen of verliezen van den veldslag zoude bepalen. *Beaulieu*, dit teregt inziende, versterkte zijne krachten op alle mogelijke wijzen, en het was dan ook hierdoor, dat het hem gelukte, gezegd dorp, na een bloedig gevecht, te vermeesteren, binnen hetwelk hij zich echter voorloopig moest beperken, aangezien de Franschen hem het daaruit déboucheren beletteden. De beide divisien *Lefèvre* en *Hatry*, stonden de aanvallen der Oostenrijkers moedig door, welke tot driemaal toe, door *Beaulieu* herhaald werden.

Laatstgenoemde generaal rigtte insgelijks zijne aanvallen tegen de divisie *Championnet* (c, e, e), welke dezelve wederstond en afsloeg, daarbij ondersteund door de reserve-kavallerie, welke tot hare hoogte was opgerukt.

Deze divisie maakte ondertusschen, ten gevolge van een valschelijk tot haar gekomen berigt — vermeldende dat de stelling bij *Lambussart*, door de vroeger genoemde divi-

siën van *Marceau* en *Lefèvre*, ontruimd had moeten worden — zich gereed, om den terugtogt aan te nemen, uit vrees eener overvleugeling. Reeds had zij een begin gemaakt met uit de door haar bezette redoute, de artillerie terug te voeren, toen de opper-bevelhebber *Jourdan*, met vier bataillons der divisie van *Kleber* ter hulp kwam aansnellen, en de door de artillerie en kavallerie gemaakte achterwaartsche beweging, deed staken. *Jourdan* liet op nieuw de artillerie in positie stellen; de kavallerie stelde zich in slagorde, gereed om den aanval te doen, ten einde de meer en meer dreigende beweging van *Beaulieu*, om de positie aan den rechter-vleugel te omtrekken, voor te komen; terwijl de vier vermelde versche bataillons zich in kolonne van aanval opstelden, om de kavallerie te ondersteunen en des noods bij mislukten aanval op te nemen. De kavallerie-charge werd met den grootsten moed uitgevoerd, de gehele eerste linie van *Beaulieu* werd doorbroken, en daarbij eene menigte geschut verlaten. Alzoo ondertusschen de Franschen den grooten misslag hadden begaan, van hunne ruitery slechts in eene linie op te stellen, en dus ook, na den uitgevoerden aanval, niet in de mogelijkheid waren zich te herstellen, of door nieuwe troepen de Oostenrijkers te overvleugelen, en het behaalde voordeel te vervolgen, zoo werd door de tweede linie der laatstgemelden een aanval gedaan, en daardoor de Fransche kavallerie terug gedrongen en het verlaten geschut hernomea. Het infanterie-vuur der Franschen deed intusschen de Oostenrijkers insgelijks hunnen aanval staken en terug gaan. *Beaulieu*, geene mogelijkheid ziende, om de Franschen uit hunne stelling te verdrijven, en op zijne beurt eveneens onderrigt, dat *Charleroi* zich in der Franschen handen bevond, besloot tot den terugtogt.

De tijding van den val van *Charleroi* vernam deze generaal, door een naar deze vesting op verkenning gezonden detachement kavallerie, hetwelk daar, even als het vroeger vermelde van den generaal *Latour*, vijandig ontvangen was.

Betrekkelijk dezen in de gevolgen, voor beide oorlogvoerende magten, zoo gewigigen veldslag van *Fleurus*, vallen belangrijke aanmerkingen te maken. De bolronde opstelling der Franschen was, met rugzage op hunne magt, gewis te uitgebreid, doch bood dezelve evenwel, in tegenstelling van die der geallieerden, de mogelijkheid aan, om met eene éénige reserve elk bedruid punt te hulp te kunnen snellen. *Jourdan* had, door *Marcienne au Pont* en den rechteroever der *Piéton* niet te bezetten, en de divisien *Dories* en *Montaigu* tot zich te trekken, eene meer geconcentreerde magt kunnen bezitten, en zoude zodoende niet in gevaar zijn geraakt, om, niettegen-

staande men op andere punten voordeel had behaald, door de krachtige aanvallen van *Beaulieu*, des achtermiddags aan zijnen regtervleugel, in eene haghelijke positie te geraten. Het dorp *Fleurus* schijnt niet genoegzaam versterkt te zijn geweest, en evenmin van het voor de kavallerie zoo geschikte terrain, tusschen *Fleurus* en *Heppignies*, het noodige gebruik te zijn gemaakt.

Behalve het reeds gezegde, wegens het gebrekkige van de holronde en zoo zeer uitgebreide opstelling van de troepen onder den hertog *van Coburg*, waardoor aan dezen generaal het gebruik van alle reserve werd ontnomen, en hij vrijwillig, ingeval van terugtogt, zich had onderworpen aan alle de nadeelen, welke voortvloeijen uit eenen terugtogt, volgens meer en meer uit elkander loopende rigtingen gedaan, valt hierbij nog op te merken, dat door hem, in plaats van een eenig hoofdpunt als sleutel der positie te beschouwen, vier punten waren aangewezen, allen opgegeven als even gewichtig om te vermeerderen; *Fontaine l'Évêque* en het bosch van *Monceau* voor den regtervleugel; *Gosselies* voor den generaal *Quasdanovich*, *Fleurus* voor de beide volgende kolommen, en *Lambussart* eindelijk voor den linker-vleugel. De bewegingen der onderscheidene kolommen waren dus geenszins in een punt te zamen loopende, waaruit als van zelve moest volgen, dat de slag in partiële gevechten moest ontfaan, en waarbij het onderlinge hulp verleen, zoo hoogelyk aanbevolen in het ontwerp van den hertog *van Coburg*, geene plaats konde vinden. Had de magt der verbondenen daarentegen eene meer geconcentreerde opstelling gehad, den regter-vleugel op *Thunion* en *Gosselies* rukkende, het centrum op *Wagnée* en *Fleurus* en de linker op *Lambussart*, dan voorzeker zoude de kans van de overwinning te behalen, vrij wat grooter geweest zijn.

Bezwaarlijk is het eindelijk te begrijpen, hoe, na tot hoofddoel van den te leveren slag, het behoud van het versterkte *Charleroi* te hebben aangewezen, men dit plotseling uit het oog verliest, en nadat reeds duizenden voor het behoud dezer plaats gesneuveld zijn, op de eenvoudige tijding, dat *Charleroi* zich had overgegeven, den terugtogt doet aannemen; men mogt toch denken, dat de verbondenen geenszins onbewust konden zijn, welke schromelijke gevolgen het voortdurend bezit van dezen sleutel der *Sambre* in der Franschen handen voor hen zoude kunnen hebben, en gewis moest dit ten spoorslag verstrekt hebben, om bij de eerste tijding der overgave van *Charleroi*, door vereenigde en goed te zamen werkende middelen, alles aan te wenden, om dezen twist-appel van zoo veel strijdens terug te nemen. (1)

(1) Zie, betrekkelijk de aangevoerde aanmerkingen, de werken van *Okounof*, *Examen raisonné des propriétés des trois armes différentes*; *Gay de Vernon*; *David* en *Jomini*.

Na het verlies van den slag van *Fleurus*, betrok het grootste gedeelte der Oostenrijksche magt, onder den prins *van Coburg*, eene stelling voorwaarts *Mont St. Jean*; de generaals *Beaulieu* en *Quasdanovich* zouden de gemeenschap met *Namen* en de *Sambre* onderhouden, terwijl de Erfprins *van Oranje* op *Mons* rukte, tot dekking van dit punt.

De geallieerden bezaten alsnu weinig gegronde hoop, om zich in de Oostenrijksche Nederlanden te kunnen staande houden. De Franschen bedreigden, met eene aanzienlijke magt, de stelling van de *Maas*, welke over *Luik* naar den *Rijn* leidt, en alleen door de vereenigde pogingen van den prins *van Coburg* en den hertog *van York*, zoude het aan de verbondenen kunnen gelukken, om, bijaldien de Franschen ernstige oogmerken hadden, deze hunne terugtogts-lijn af te snijden, het hen bedreigende ongeluk af te weren. Gelukkig ondertusschen voor de verbondenen werd dit ontwerp door de Franschen niet uitgevoerd; gelukkig vooral, omdat door eerstgemelden niets gedaan werd, ten einde deze beweging voor te komen.

In *Vlaanderen* ontving *Pichegru* het bevel, om zich meester te maken van *Ostende*, hetwelk hem dan ook, zonder eenigen wederstand te ontmoeten, op den 29sten Junij gelukte, daarbij over *Deinse* en *Brugge* gaande.

De hertog *van York* die, zijne stelling bij *Doornik* te zeer bedreigd rekende, had reeds, na een gehouden krijgsraad, zijne onderhebbende troepen op den 24sten hunne toenmalige standplaatsen doen verlaten, en over de *Schelde* doen rukken; ten einde den overtogt over deze rivier aan *Pichegru* te betwisten.

Met zijne hoofdmagt trok hij op *Renaix*, en bezette verder, in verband met den generaal *Clairfuit*, *Sas van Gend* en *Gend*, zich van daar langs de *Schelde*, over *Oudenaarde* en *Doornik*, tot aan de *Haine* uitbreidende, waardoor zijne linie zich over *Condé* en *Mons*, alsmede over *Nivelles* uitstreckte, en zodoende in verbinding was met het Oostenrijksche hoofdkorps; zoodat ook nu nog het *cordon-systhema* strengelyk werd vast gehouden.

De vroeg r gezegde zonderlinge beweging van *Pichegru* op *Ostende*, schijnt veroorzaakt te zijn geweest door de bevelen, welke hij ontvangen had, om op *Staats-Vlaanderen* aan te rukken, waartoe hij de divisie van *Moreau* bestemde, en voor zijnen persoon den 5den Junij te *Gend* binnen rukte. *Oudenaarde*, steeds nog in handen der verbondene troepen, werd hierbij, van den 24sten tot den 30sten, door de Franschen bedreigd en beschoten, doch ook op dien dag van dezen schijn-aanval bevrijd.

De generaals der verbondene legers inmiddels inziende, dat bij hunne zoo zeer uitgebreide liniën, er weinig mogelijkheid bestond, om zich daarin te kunnen handhaven, besloten, na eene gehoudene conferentie te *Braine la*

Leud, hunne magt zamen te trekken, ten einde daardoor Brussel doelmatiger te dekken. Volgens het alstoen genomen besluit, zouden de Hanoveranen, onder den generaal *Wallmoden*, den regter-vleugel uitmakende, zich aan Dendermonde komen aansluiten; de Engelschen en Hessen, onder den hertog *van York*, zouden Assche bezetten, het korps van den generaal *Clairfait*, bij Bodeghem; de Prins *van Oranje* te Tubise, bij Halle; het hoofdkorps der Oostenrijkers bij Mont St. Jean, terwijl *Beaulieu*, eindelijk, zijne stelling aan de Sambre zoude blijven behouden. Dit ontwerp, hetwelk reeds den 1sten Junij werd vast gesteld, doch bij hetwelk tevens bepaald was, dat hetzelfde eerst op den 5den zoude zijn uitgevoerd, werd, zoo als natuurlijk te verwachten was, door de bewegingen der Franschen den bodem ingeslagen. *Jourdan* rukte, namelijk, op den 1sten Junij op Mons, waarbij de divisien *Kleber* en *Lefebvre* op Marimont gingen; terwijl laatsgemelde, door het verdrijven der Oostenrijkers van de hoogten van Brackigny (zuidelijk van Roeulx) bezit nam. De generaal *Montaigu*, over den straatweg van Binche rukkende, deed met het korps onder *Scheerer*, hetwelk van Avesnes over den linker-Sambre-oever tot nabij Mons was genaderd, eenen aanval op de Mont Palisel (zuid-oost van Mons), alwaar het korps van den Prins *van Oranje* gelegerd was, welk korps, zwichtende voor de overmagt, deze stelling verliet en in goede orde op Soignies en Halle terug trok. Mons werd vervolgens door de Franschen, onder den generaal *Favreux*, bezet, welke van Maubeuge was komen oprukken, terwijl ook daarna de korpsen onder *Montaigu* en *Scheerer* zich vereenigden met de gemelde divisien onder *Kleber* en *Lefebvre*; — met uitzondering der vier vestingen Le Quesnoy, Valenciennes, Condé en Landrecries, moest alsnu het Fransche grondgebied door de geallieerden verlaten worden.

Door den gezegden, goed en bedaard uitgevoerden terugtocht van den Erfprins *van Oranje* op Soignies en Halle, werd aan het korps van den generaal *Kraai*, alsnog gelegerd in het reeds vermelde kamp van Maulde, tusschen Antoing en St. Amant, gelegenheid gegeven, om, na van dezen terugtocht onderrigt te zijn, gezegde legerplaats den 2den Julij te verlaten, en in even goede orde Ath en de gemeenschap met het Nederlandsche leger te bereiken; ten zelfden dage werd Doornik ontruimd.

De achterhoede van het eigenlijke Oostenrijksche leger, welke onder de generaals *Kienmeijer* en *Nauendorf* te Gembloux en Genappes (tusschen Quatre Bras en Mont St. Jean) gelegerd waren, en Sombref in bezit hielden, waardoor Namen en de Maas gedekt werden, hadden, terwijl de zoo verkeerd uitgedachte beweging op Mons werd uitgevoerd, verschillende aanvallen van den regter-

vleugel van *Jourdan* doorgestaan, doch ook telkens kloekmoedig afgeweerd; toen later de divisien *Kleber* en *Lefebvre* over Mons te Nivelles kwamen, werden genoemde Oostenrijksche generaals genoodzaakt deze posten te verlaten, en den 7den Julij op Hautemont terug te trekken. Inmiddels laatstgezegde beweging voorviel, had de hertog *van Coburg* reeds den 6den de stelling van Mont St. Jean verlaten, en zich te Corbaix gelegerd, met het oogmerk, om alzoo het korps van *Beaulieu* te naderen, hetwelk noodzakelijk scheen, dewijl, volgens alle ingewonnen berigten, men vermeende te mogen vermoeden, dat *Jourdan* eenen aanval op Namen in het oog had. Het korps onder den Prins *van Oranje* verliet dienzelfden dag Halle, en bezette de ontruimde stelling van Mont St. Jean, alwaar zich met gezegd korps de Oostenrijksche troepen vereenigden, welke nog te Nivelles, Beaulieu en Lillois waren uitgezet, wordende de stelling bij Halle ingenomen door den generaal *Kraai*. Naauwelijks was de Prins *van Oranje* den 6den te Mont St. Jean aangekomen, of hij werd aldaar aangevallen, doch door den kloeken tegenweer der troepen onder zijn bevel, behield hij dien dag zijne ingenomen stelling, terwijl ondertusschen de zich met hem vereenigd hebbende Oostenrijksche troepen, welke Braine la Leud hadden bezet, daaruit door eene hevige kanonnade werden verdreven. Den 7den, als wanneer, zoo als reeds gemeld is, Sombref en Gembloux ontruimd werden, moest ook het Nederlandsche leger, door eene dubbel overtreffende magt aangevallen, Mont St. Jean verlaten, en door het bosch van Soignies op Brussel terug trekken, waardoor eveneens de generaal *Kraai* genoodzaakt werd Halle te verlaten, en insgelijks op Brussel te wijken; terwijl eindelijk het hoofdkorps, onder den Prins *van Coburg*, van Corbaix op Jodogno rukte en den 9den Julij te Tirlemont aankwam. Terwijl deze zoo gewigtige gebeurtenissen aan den linker-vleugel en het centrum der verbondene legers voorvielen, had de hertog *van York* op de volgende wijze een begin gemaakt, om de te Braine la Leud vastgestelde beschikkingen uit te voeren; den 3den Julij verliet hij in twee kolommen de stelling van Renaix, en legerde zich dien dag achter de Dender en bij Grammont. *Pichegru* rukte terzelfder tijd in twee kolommen uit Brugge tot bij Kneselare, met het oogmerk, om Gend te bemagtigen. Deze stad werd ook den volgenden dag zonder hinder door hem bezet, aangezien dezelve reeds door den generaal *Clairfait* verlaten was, die, volgens de beschikkingen van Braine la Leud, zijne hem aangewezen stelling van Assche was gaan bezetten. Den 4den Julij rukte de hertog *van York* tot aan Lombek, achterwaarts Ninove, en hield aldaar den 5den rustdag, zich den dag daaraanvolgende achter Assche legerende. De hertog

van York den terugtocht van den Erfprins van Oranje, van den 7den vernemende, verliet in den avond van den 9den zijne laatst ingenomene stelling bij Assche, en in eens door rukkende, liet hij den volgenden morgen zijne troepen een leger betrekken bij Eppechem en Semp, achter het kanaal van Brussel op Boom, uit welke stelling hij den daarop volgenden dag opbrak, de Dijle over trok, en zich bij Contich, Lier en Lent (nabij Contich) opstelde, alwaar ook de uit Aalst en Dendermonde, onder den generaal Wallmoden, terug getrokken troepen, zich bij hem voegden; Clairfait vereenigde zich weder met het Oostenrijksche leger te Thienen. Na deze voorvallen, werd door de verbondenene eene stelling achter de Dijle uitgekozen; de hertog van Coburg bleef te Thienen, terwijl de Erfprins van Oranje met zijn korps, alsnu enkel uit Nederlandsche troepen bestaande, uit Brussel over Mechelen terug trok, en zich bij Rijmenam, achter de Dijle, opsloeg; de generaal Kraai ging eveneens over deze rivier, en bewaarde de gemeenschap tusschen de Oostenrijkers en Nederlanders, terwijl Namen nog steeds door Beaulieu bezet bleef.

De alsnu ingenomene stelling, schijnt aanleiding tot menige aanmerking te kunnen geven. Beginnende bij Antwerpen, en gaande langs de Dijle over Mechelen, Leuven en Thienen, bedroeg hare uitgebreidheid meer dan twintig uren; terwijl de tot bezetting gebezigde magt, in zes legerkorpsen verdeeld was. De geheele sterkte der verbondene legers bedroeg 80,000 man. In geene stelling was dus eene genoegzame magt vereenigd, om tegen eenen aandringeren vijand, op het midden en den linker-vleugel eene gelijke magt te vereenigen, en van zelfs volgde hieruit, dat deze zoogenaamde defensiva stelling, op verschillende punten te doorbreken was.

De Oostenrijksche berigten vermelden, dat men deze stelling gekozen had, « ten einde de vijandelijke magt, « in eene meer zamengedrongene positie, met vereenigde krachten te kunnen weerstaan, en hierbij de hoop « koesterde, dat de beide vleugels door de vestingen Antwerpen en Namen genoegzaam gedekt zouden zijn.» Over de geheele uitgebreidheid dezer stelling, behalve aan de vleugels, bevond zich noch eenig kunstmatig, noch eenig door de natuur versterkt punt; voor twee derde van hare lengte was zij door eenen onbeduidenden stroom gedekt; deze was op verschillende plaatsen te doorwaden en van geen het minste nut, alzo haar oorsprong reeds in 's vijands handen was, en dus konde omgetrokken worden.

Wat ware van deze dus verdeelde magt geworden (1), indien van de zich alstoen reeds vereenigd hebbende Fransche legers, 150,000 man op den prins van Coburg te

Leuven waren aangerukt, en na de overblijfselen der Oostenrijksche legers op Maastricht geworpen te hebben, zich met 90,000 man gereed makende om de Nethe, tusschen Lier en Herenthals, over te trekken, en daarna de korpsen onder den hertog van York en den Erfprins van Oranje op Antwerpen hadden geworpen.

Ter eere van de verbondenene (1) mag men aannemen, dat zij de stelling achter de Dijle alleenlijk hadden uitgekozen, ten einde alle zijwaarts uitgestelde korpsen tot zich te trekken, en de achterwaarts gelegene magazijnen verder rugwaarts te doen gaan. Daarenboven schijnen alle gedragingen, sedert den slag van Fleurus, aan te duiden, dat, ten minste bij de Oostenrijksche magt, het verlaten van België, bij meerdere wederwaardigheden en zonder opoffering van meerdere middelen, besloten was. Alzoo ondertusschen de inzigten betrekkelijk eenen waarschijnlijk en daardoor voor allen noodzakelijken terugtocht, voor de drie hoofd-afdeelingen van het verbondene leger, Oostenrijkers, Engelschen en Nederlanders, zeer verschillend waren, zoo volgde hieruit als van zelfs, dat, alvorens de gemeene kampplaats te verlaten, de verbondenene, aan krijgskundigen van toenmaligen en lateren tijd, in hunne nu bezette stelling achter de Dijle, het *nec plus ultra* van het *cordon-systhema* zouden opleveren.

Het liet zich alsnu dan ook aanzien, dat de verbondene legers weldra uiteenloopende terugtogten zouden doen; terwijl, zoo zij hunne bijzondere belangen tot een algemeen hadden weten te vereenigen, alles er hen toe had moeten brengen, om geheel vereenigd te blijven werken, en daartoe, hetzij eene geduchte magt aan de Maas en Sambre naar de zijde van Namen te zamen te trekken, den rechter-vleugel der Franschen te bedreigen, en dezen alleen daardoor te beletten, zich in de zoo gemakkelijk te verdedigen Noord-Nederlandsche gewesten te wagen; en mogt zulks al worden uitgevoerd, het overblijvende gedeelte der Fransche magt tegen de zee aan te drijven; hetzij dan, zoo als ook beweerd wordt (1), door de aan kavallerie nog zoo krachtvolle legers der verbondenene, in hun geheel onder de bescherming der Noord-Brabandsche vestingen terug te trekken, en aldaar op de gelegenheid van aanvallerwijze te werk te gaan, te wachten.

Gelukkig ondertusschen voor de geallieerden maakten de Franschen van hunne vereeniging der beide legers, onder Jourdan en Pichegru, niet dat gebruik, hetwelk men had mogen verwachten.

Den 9den Julij verliet het leger van het noorden Gend, kwam tot bij Aalst, en bragt reeds dien dag een gedeelte

(1) Forbeck, I Theil, pag. 100.

(1) Forbeck, I Theil, pag. 101.

(1) Jomini, Tome VI, pag. 77.

zijner voorhoede te Brussel, terwijl de generaal *Leval*, van het Sambre- en Maas-leger, terzelfder tijd in laatst gemelde stad introk, welke den 10den daaraanvolgende door de divisie *Montaigu* bezet werd; den 11den Julij stonden beide legers vereenigd in linie, de linker-vleugel te Vilvoorden, het centrum te Brussel en de rechter-vleugel bij Namen; *Pichegru*, als bevelhebber van het leger van het noorden, vestigde zich met zijn hoofd-kwartier in Brussel, terwijl *Jourdan* het zijne te Nivelles plaatste.

VOORSTEL

TOT VERBETERING VAN DE INRICHTING DER BLOKHUIZEN.

In het *Zeitschrift für Kunst, Wissenschaft und Geschichte des Krieges* (zweites heft 1834), is een voorstel tot verbetering van de inrichting der blokhuisen opgenomen. De mededeeling van dit voorstel zal niet als zoo geheel doelloos beschouwd worden, wanneer men daarbij in aanmerking neemt, dat in de tegenwoordige omstandigheden, waarin velen, zoo zij zelven al niet dergelijke gebouwen hebben ontworpen of daargesteld, dan toch in de gelegenheid zijn, dit voorgestelde te vergelijken bij gemaakte blokhuisen, zoo wel met betrekking tot de samenstelling van het gebouw zelve, als tot de wijze van plaatsing en afsluiting. Hierdoor zal, natuurlijkerwijze, beter dan enkel op het papier, blijken, in hoe verre een en ander werkelijk iets beters, dan het bestaande, in zich bevat, om bij het vervolg van toepassing te kunnen zijn. Het nut der mededeeling van dit voorstel zal blijkbaarder worden, daar zulks, ofschoon vereenvoudigd, gedeeltelijk ook van navolging kan zijn, voor bomvrije gebouwen, bestemd tot bergplaatsen als anderszins; dat is: de zoodanigen, die juist niet voor eigene verdediging bestemd zijn.

Ten einde de voorgestelde denkbeelden van den schrijver zoo veel mogelijk in zijn geheel te laten, heeft men gemeend wel te doen, de plaat, in het bedoelde tijdschrift voorkomende, althans de onderdeelen hiertoe betrekkelijk, in zijn geheel, en bij gevolg ook op dezelfde schaal te moeten overnemen (zie pl. III).

De navolgende hoofd-vereischten zijn door den schrijver, bij de ontwikkeling van deze zijne denkbeelden, tot grondslag aangenomen, als:

Eenvoudigheid in den vorm van het blokhuis, waardoor hetzelfde in alle werken gemakkelijk en spoedig is aan te brengen, meerdere binnenruimte aanbiedt en minder bouwstoffen, en bijgevolg ook minder onkosten vereischt.

Grootst mogelijke dekking der bezetting van het blok-

huis, alsmede onttrekking van het gebouw zelve, aan de uitwerking van het vijandelijke geschut.

Volkomene afzondering der bezetting van het blokhuis, van die van het omliggende werk, opdat de eerste, bij eenen terugtogt der laatste, niet medegesleept worde, noch de aanvaller gelegenheid vinde, met de bezetting in het blokhuis gelijktijdig binnen te dringen.

De nadering eens vijands tot het blokhuis zelve moeilijker te maken, zonder hierdoor in het nadeel te vervallen, dat de voor het eigenlijke werk bestemde, buiten het blokhuis opgestelde, reserve, eenigzins in hare vrije bewegingen gehinderd zoude zijn, en deze alzoo niet spoedig op ieder willekeurig punt van den walgang zou kunnen aanrukken.

Den vijand, ingeval van bestorming van het werk, van het hoofd tot de voeten te kunnen beschieten, van het oogenblik af, dat hij zich op den binnenkruin van het werk zal hebben vertoond.

Het vrije gebruik van het geweer, en gedeeltelijk ook van de blanke wapens voor de bezetting van het blokhuis.

Alle toe- en uitgangen van het werk, waardoor het blokhuis omgeven is, van zeer nabij te verdedigen.

Vermindering van dat soort van kunstmatige hindernissen, welke eene gedurige vernieuwing vorderen of ligt in brand kunnen geraken.

De nog zichtbare houtdeelen, zoo veel mogelijk tegen het afbranden te verzekeren.

Het spoedig verdrijven van den rook, door eenen trek van lucht.

Het gemakkelijk vernielen van het blokhuis op deszelfs achterzijde. Zoodat de vijand, eenmaal meester van hetzelfde zijnde, daarin niet onmiddellijk eene dekking vinde.

De vereischte bergplaatsen voor mond- en krijgsbehoefden.

Zoodanige inrichting, dat hetzelfde ook bij stormachtig weder spoedig bewoonbaar te maken is, en

Eene goede gemeenschap met het achterwaarts naast bij liggende werk.

Ofschoon de bedoeling niet is, bij den opbouw van permanente werken, altijd op het daarin later plaatsen van blokhuisen te rekenen, om daardoor bij dien eersten opbouw kosten te besparen, zoo zijn nogtans de werken, naar de constructie van *Cormontaigne*, tot voorbeeld genomen, en daarin de bedoelingen aangeduid, welk een en ander op de hierbij gevoegde plaat (n°. III) voorgesteld wordt. Hieruit blijkt onder anderen: dat de borstwering (b b) van het blokhuis (fig. 1 en 3 of A fig. 2 en 4) geheel onder de boven-dekking (E) ligt; terwijl voor dezelve eene zeer smalle gracht (g, fig. 2 en 4) en gla-

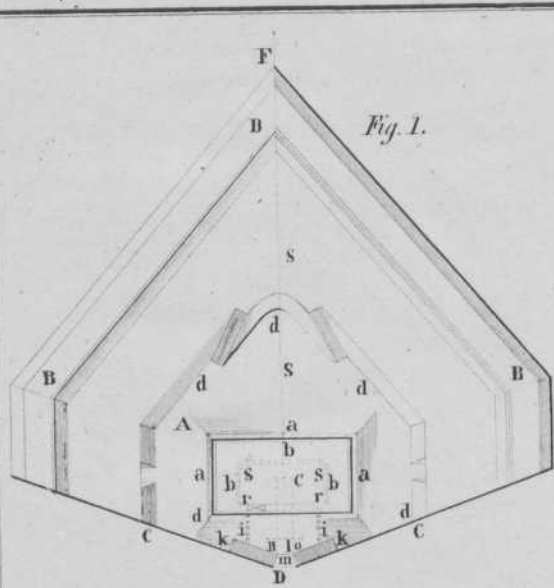

Fig. 1.

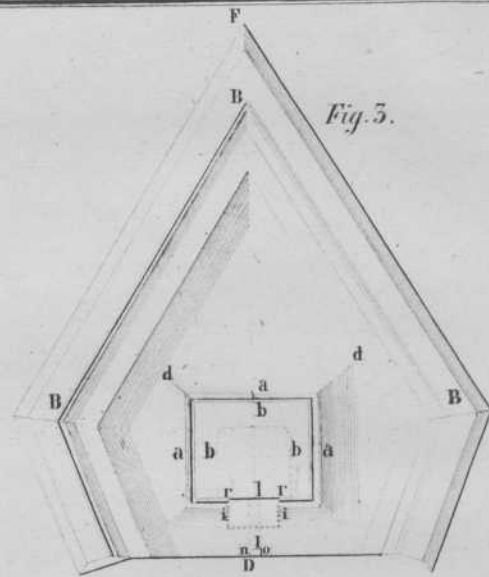

Fig. 5.

Fig. 2.

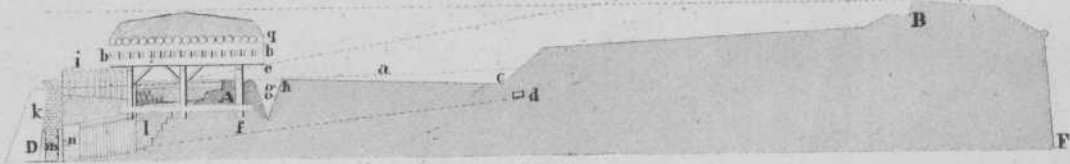

Fig. 4.

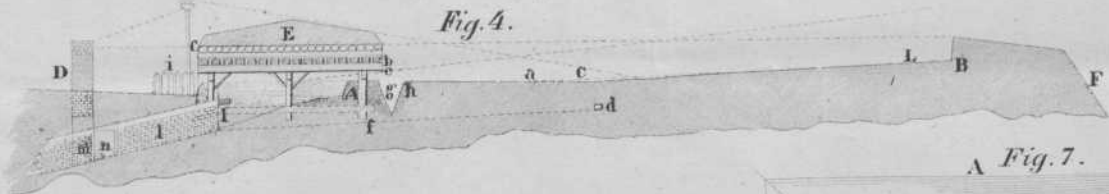

Fig. 4.

A Fig. 7.

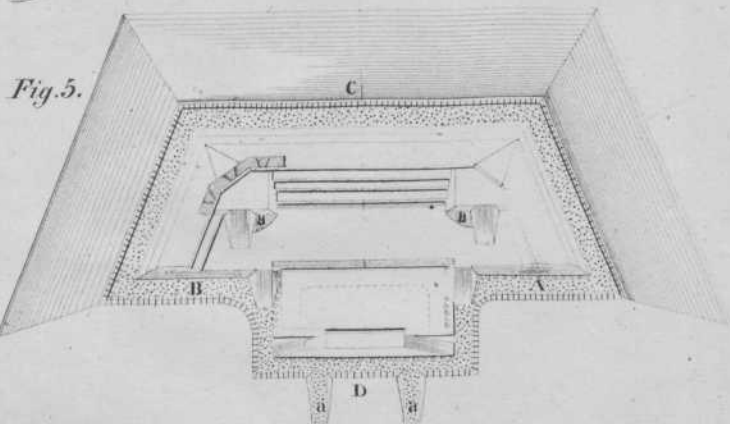

Fig. 5.

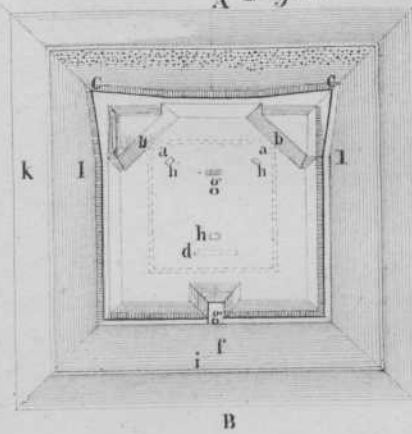

Fig. 6.

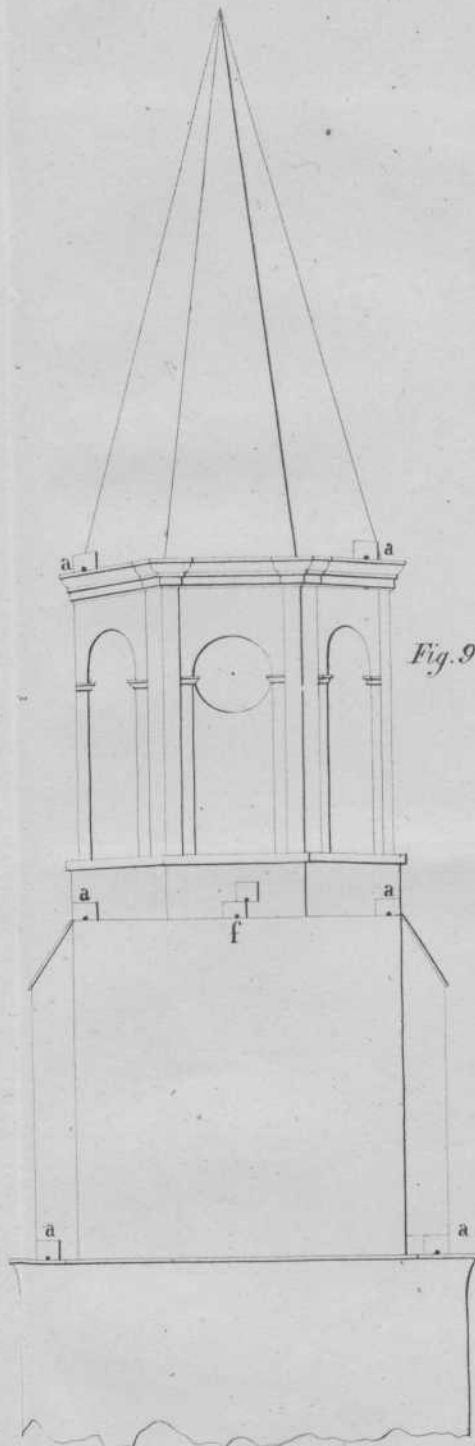

Fig. 9.

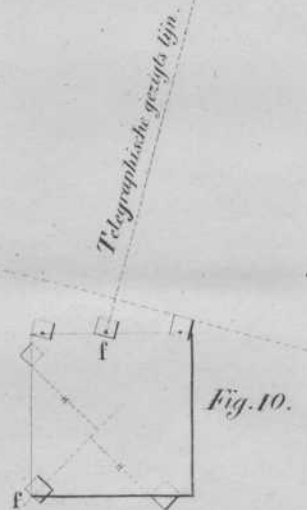

Fig. 10.

Telegraphische gezichts lijn.

Telegraphische gezichts lijn.

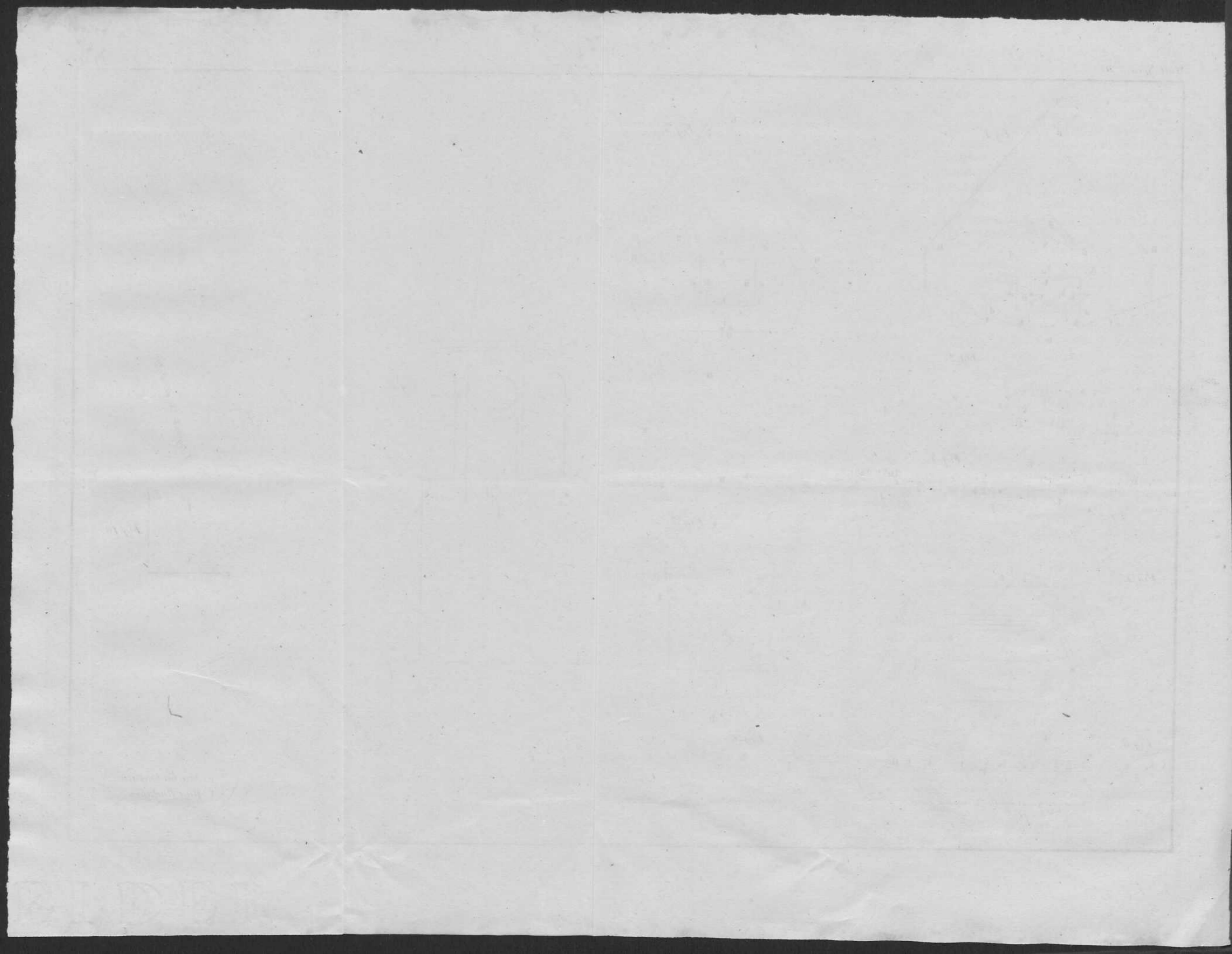
a. Sein lantaarnen.
f. Rigt lantaarn.

Schaal voor Fig. 1, 5 en 5, zijnde Fig. 2, 4 en 6 op du 10, grootte 20 Toisen.

1	2	3	4	5
6	7	8	9	10
11	12	13	14	15
16	17	18	19	20
21	22	23	24	25
26	27	28	29	30
31	32	33	34	35
36	37	38	39	40
41	42	43	44	45
46	47	48	49	50

Schaal voor Fig. 7 en 8. 20 Toisen.

1	2	3	4	5
6	7	8	9	10
11	12	13	14	15
16	17	18	19	20
21	22	23	24	25
26	27	28	29	30
31	32	33	34	35
36	37	38	39	40
41	42	43	44	45
46	47	48	49	50

cis (a) is aangebragt, welk glacis aan den voet (c) van het binnen-talud des walgangs van het voorliggende werk eindigt. De achterzijde of rug (r r fig. 1 en 2) van het blokhuis is door eene palissadering (i i) met de keel van het werk verbonden, of althans nader daar aangebragt (fig. 3 en 4). Om kort te gaan, fig. 1, 2, 3 en 4, stellen de gedaante en ligging van het geheele blokhuis en de beheersching van hetzelfde over het voorliggende glacis, enz., benevens de overige inrigting voor, waarnaar alzoo wordt verwezen. In fig. 5 en 6 is een dusdanig denkbeeld voor opene veld-verschansingen, en in fig. 7 en 8 een idem, voor een op zichzelf gelegen punt, aangegeven, en wel in de veronderstelling, dat die eenigen tijd aan zichzelf worden overgelaten, of eenen smallen toegang moeten afsluiten en verdedigen. Het spreekt als van zelve, dat de grootte en gedaante, zich gedeeltelijk naar de omstandigheden en binnen-ruimte van een werk, gedeeltelijk naar het aantal troepen, tot de verdediging van het blokhuis bestemd, rigten moeten. Daardoor blijft hetzelfde aan onderscheidene wijzigingen onderworpen; zoodat zelfs de, tot voorbeeld aangenomen, regthoekige vorm niet verbindend is, hoewel deze gedaante, in het algemeen, als de eenvoudigste, de voorkeur verdient.

Door af te wijken van de gedaante, welke men tot dus verre voor de blokhuizen dikwijls heeft gevolgd of voorgesteld, dat is, met in- en uitspringende hoeken wint men in binnenruimte, terwijl tevens de arbeid en het aantal der benodigde bouwstoffen verminderd worden.

Hierdoor gaat, wel is waar, eenige flank-verdediging verloren; doch zulk eene flank-verdediging beteekent in der daad weinig, en bijgevolg het verlies daarvan ook niet veel; zelfs kan men rekenen, dat het frontvuur hierdoor in kracht moet winnen, daar de bezetting, hetzij op één of wel op twee gelederen door de schietgaten vurende, hoegenaamd niet in het vrije gebruik van het geweer gehinderd wordt. De onbestrekenen sectoren voor de hoeken, kunnen zelfs, des noods, nog verkleind worden, door de borstwering in die hoeken (s' s' fig. 1) af te ronden.

Daarenboven worden die onbestrekenen ruimten bij blokhuizen in permanente werken, meestal van uit de achterliggende werken, van vuur voorzien, indien namelijk de keel van het voorliggende werk open is; terwijl men, ten opzichte van veldverschansingen, waarvan de kelen niet gesloten zijn, gerust mag aannemen, dat zoodra deze keel bedreigd wordt, dezelve wel zal worden ontzet, door ondersteunings-troepen van zulk eene versterkte positie.

Het ontwerp fig. 5 en 6 is in dezen geest opgemaakt.

Hoe vreemd menigeen de hierbij aangenomen gedaante voor eene veld-verschansing moge toeschijnen, de reden daarvan is, dat men door deze gedaante, in vergelijking van die eener gewone lunette, eenen uitspringenden

hoek bespaart, en bijgevolg ook de onbestrekenen ruimte daarvoor vermijdt, en den arbeid merklijk vermindert.

Men bekomt hierbij een krachtiger frontvuur, terwijl deze front-linie, ingeval er meer zulke verschansingen nevens elkander mogten liggen, niet ligt te enfileren zal zijn. Het werk zelve bekomt weinig diepte, en geen vijandelijk schot kan twee liniën te gelijk treffen, terwijl bijna alle in het werk vallende granaten, zonder door eene borstwering opgevangen te worden, weder in het vrije veld zullen opspringen, en alzoo weinig schaden kunnen aanbrengen. Verder wordt het bezit van zulk een werk voor den vijand moeilijker, uit hoofde de binnen-ruimte zoo goed door de achterwaarts staande artillerie en ondersteunings-troepen kan ingezien en beschoten worden; terwijl de reserve der bezetting, door de in de gracht voerende oprillen, gelijktijdig gelegenheid heeft, de daarin springende vijandelijke soldaten, gesloten tegen te gaan en neder te vellen.

De schrijver is namelijk van oordeel, dat de hoofd-verdediging van goede veld-verschansingen, minder van achter de borstwering, dan uit de gracht zelve moet komen; wijl de bezetting, aldaar geplaatst, weinig of niet van het vijandelijke artillerie-vuur te lijden heeft, en den vijand, zoodra hij den storm waagt, op den bodem van de gracht, in orde kan tegen gaan.

Rukt daartoe op dat oogenblik de reserve (A en B fig. 5) aan, dan zou het den vijand bezwaarlijk worden, de borstwering te beklimmen; wanneer het profiel der gracht ingerigt, en de palissaden geplaatst zijn, zooals in fig. 6 is voorgesteld.

Het is dan ook op grond daarvan, dat de in de gracht voerende oprillen (a a) zijn voorgesteld, ten einde voor de troepen, uit hunne positie, eenen even gemakkelijken toegang tot den bodem der gracht, als van dezen tot het zenden van ondersteuning in het werk zelf daar te stellen.

Mogt men, uit gebrek aan genoegzame ondersteuning, bevreesd zijn voor eenen aanval in de keel van het werk, en hetzelfde alzoo niet als in fig. 5 is voorgesteld, van achteren zou kunnen open blijven, dan zoude in dat geval het blokhuis wat langer gemaakt kunnen worden, en wel zoo veel, dat alleen de oprillen (b b) vrij bleven.

Bij de hier aangenomen gedaante van het veldwerk, kunnen daarin eenige zware veldstukken of houwitsers in batterij gebragt worden; edoch, in de bedoeling, dat de hoofd-massa van geschut, volgens het voorstel van *Rogniat*, achterwaarts tusschen de veldwerken worde opgesteld.

Mogt er geschut in het werk worden geplaatst, dan zal hetzelfde, naar tijd en omstandigheden, van boven gedekt worden; dienende deze artillerie hoofdzakelijk, om

de bezetting meer vertrouwen in te boezemen, en de verdediging van nabij meer kracht bij te zetten.

De grootte van den hoek, welken de flank met de frontlijn maakt, is niet bepaald; dezelve rigt zich, deels naar het voorliggende te bestrijken terrein, deels naar de flankverdediging, welke aan de nevensliggende schans moet worden gegeven. Doch genoeg hierover.

De voordeeligste ligging van een blokhuis in eenig ander werk, is zoo nabij mogelijk aan de keel van hetzelfde, zoo als in fig. 1 en 3 is aangegeven. Hierdoor bekomt men namelijk het voordeel, dat de vijand, ingeval van aanval op het blokhuis, veel grooter afstand onder deszelfs vuur te doorloopen heeft; dat de ondersteuning der bezetting van het werk zich vrijer bewegen kan; dat de achter liggende werken meer gezigt over de binnen-ruimte (A fig. 1 en 3) van het werk bekomen, en eindelijk, dat de hoofd-ingang (D fig. 1, 2, 3 en 4) van het werk van naderbij verdedigd is.

Om het geheele blokhuis nog meer aan het vijandelijk oog en geschut te onttrekken, en mede de even bedoelde beheersching der achter liggende werken te vermeerderen, maakt men eene ingraving ter diepte van 1,5 à 2 el, voor de oppervlakte, bestemd tot binnen-ruimte en het ontvangen der borstwering, waardoor men tevens den tot dekking benodigden grond, in de nabijheid heeft.

Door deze ingraving is het glacis (a. fig. 2 en 4) eene zeer goede dekking tegen het blinderings-hout (b); daar zelfs de bij *a* onder eenen flauwen hoek nedervallende vijandelijke kogels, steiler weder zullen opspringen, en zodoende over het blokhuis heen vliegen.

Ieder, die de opslagen der kanonkogels bij proeven, op eenig, digt bij het geschut, oplopend terrein, opgemerkt heeft, zal de waarheid van gezegde opmerking gevoelen; want daardoor missen veel kogels het bepaalde doel, en het goed rigten van het geschut wordt nog moeilijker, hoe nader zulk eene hoogte bij het te treffen voorwerp gelegen is. De juiste te nemen opzet voor het geschut, wordt zodoende ligt overschreden, waardoor bij eene vermindering of vermeerdering in opzet, hoe gering dan ook, de uitwerking daarvan, gewoonlijk nog te groot is. Eigenlijk treffen alzoo alleen die kogels, welke onmiddellijk tusschen *b* en *h* fig. 2 en 4 terecht komen, welke schoten, uit hoofde er een ander werk voor ligt, kunnen gerekend worden toevallig te zijn, zoo dat de waarschijnlijkheid, van dáár te treffen, zeer gering zal wezen.

Behalve het evengenoemde voordeel, hetwelk dit kleine glacis aanbiedt, heeft hetzelfde bovendien nog dat, van weinig of niet door het vijandelijke geschut verwoest te kunnen worden, terwijl alle herstellingen, welke daaraan noodig mogten zijn, spoedig zijn aan te brengen.

Het daarstellen van dit glacis vordert bijna geen arbeid, daar men den grond hiertoe, bij c fig. 2 en 4, slechts een weinig af te graven heeft, waaraan men gelijktijdig veel manschappen kan laten arbeiden. Verder laat dit glacis toe, dat de reserve ongehinderd op alle punten van hetzelfde naar den walgang van het voorliggende werk kan aanrukken; terwijl het uitgegraven gedeelte, c fig. 2 en 4, een minder gevaarlijk rustpunt aanbiedt, dan de naar de keel van het werk zacht oplopende walgang, D L fig. 4.

Aan die uitgraving *c* kan, van af de kapitalen, naar beide zijden eene zekere helling gegeven worden, dienstig tot den afloop van het regenwater naar de hoofd-gracht.

Zoodra de uitgraving, vroeger vermeld, voor de binnen-ruimte en borstwering van het blokhuis voltooid is, begint men met het onderwerk en daarna met de bovenbedekking van het blokhuis op te rigten. Al het tot een en ander benodigde houtwerk moet ten minste eene dikte hebben van 0,31 el, en alleen op de volstrekt noodige plaatsen beslagen worden, ten einde de grootst mogelijke houtdikte te behouden, en tijd te besparen.

De bovenbedekking zal bestaan uit eene laag dekbalken, op eenen onderlingen afstand hunner dikte van elkander, en op de onderliggers ingekeept en stevig bevestigd. Op deze laag balken komt een dubbele planken vloer, zoodanig gelegd, dat het midden der planken van de bovenste laag, juist boven de voegen der onderste komen te liggen, ten einde het doorvallen van den hierna te noemen grond, ten eenenmale voor te komen.

Op dezen vloer komt eene tweede laag balken, als de eerste, doch rechthoekig over deze gelegd. Al de ruimten tusschen de balken dezer tweede laag, zullen met haksel aangevuld worden, zullende er tevens over de geheele oppervlakte op deze balken eene laag haksel, ter dikte van 0,15 à 0,20 el, gedekt door eene laag horden, moeten worden aangebragt. (1)

Op deze horden zal eene laag fachines, digt aan elkander sluitende, gelegd, en deze weder door eene laag horden overdekt worden.

Om deze horden en fachines tegen brand te beveiligen, zal eindelijk op de genoemde bedekking nog worden aangebragt eene laag stevig ingestampten grond, ter dikte van 1,00 à 1,25 el, waartoe men zelfs ook nog tusschen

(1) Met haksel genomene proeven, waarvan den uitslag openlijk is bekend gemaakt, alsmede een daaromtrent door den schrijver gedaan onderzoek, hebben hem doen besluiten, tot het doen van dit voorstel, te meer, daar, zoo als bekend is, het haksel, bij brand het vuur vermindert en uitdooft, en hetzelfde bovendien zeer veerkrachtig ligt, overal te vinden en zeer spoedig gemaakt kan worden, zoodra er maar stroo voorhanden is.

de fachines en horden eene dunne laag grond zoude kunnen aanbrengen.

De op zulk eene bedekking vallende bommen, hebben alzoo eerst deze aardlaag te doorboren, waardoor zij voorzeker reeds een groot gedeelte hunner kracht verliezen, waarop zij op eene zeer veerkrachtige massa stooten, terwijl hun eindelijk nog de wederstand der dubbele rei balken is tegen gesteld.

Later genomene proeven hebben aangetoond, dat de veerkracht als een zeer nuttig middel tegen de valkracht der bommen kan aangemerkt worden, zoo dat men in dat opzigt wel zal doen, van dit middel meer gebruik te maken; tot dus verre toch wordt dit meer in de groote dikte der dekking gezocht.

De afstand der stijlen mag niet meer dan 3,77 el (12 vt.) bedragen. Mogt men bevreesd zijn, dat de bedekking bij *e* fig. 2 en 4 kon verzakken, zoodra er van de buitenstijlen *f* stuk geschoten mogten worden, dan zoude men aldaar twee stijlen achter elkander kunnen stellen. Twee zulke stijlen, zoo als de ondervinding dan ook geleerd heeft, zullen wel in staat zijn, om aan kogels, zelfs van het zwaarste kaliber, wederstand te bieden, zoodat zij noch verbrijzeld, noch omgeslagen zullen worden.

Eerst na het voltoojen der beschrevene bedekking, wordt de borstwering opgeworpen.

Deze borstwering make men, voor blokhuisen, die in permanente werken opgericht worden, uit eene goed door elkander gewerkte vermenging van leem en gehakt stroo, welke massa de ondervinding geleerd heeft, dat bezwaarlijk neder te schieten is.

In Thuringen worden de tuinen van eene dergelijke massa, onder den naam van walmuren omringd, zelfs gansche huizen daarvan gebouwd, in staat om een groot dak zonder verdere ondersteuning te dragen, en die meer dan 60 jaren genoegzaam tegen regen en wind bestand zijn.

Ofschoon geene directe proeven met geschut, tegen dergelijke wanden, enz., bekend zijn, heeft de schrijver die echter zelf gedaan met de buks en het geweer, en zijn deze (de massa goed droog zijnde) zeer gunstig uitgevallen.

Wordt nu de gedachte massa tot het opwerpen van borstweringen geschikt bevonden, en maakt men dezelve 2,00 à 2,50 el dik, hetgeen voldoende schijnt, mits men dezelve zorgvuldig laagsgewijze en langzaam daartelle, dan hierdoor kan bijna al het hout, tot dus verre tot de wanden der blokhuisen vereischt, uitgespaard worden, waardoor ook het gevaar van brand merkkelijk vermindert, welke verbetering, vooral tegenwoordig bij het menigvuldige gebruik van Congrevische pijlen, nog al van belang te achten is.

Vergelijkt men daarbij de kosten van zulk eene leemborstwering, bij die van eenen rondgaanden muur van boomstammen, en de spoedige herstelling, waartoe de eerste in vergelijking van de tweede vatbaar is, dan zal de keuze niet moeilijk vallen, al moest de leem zelfs ook van ver af aangevoerd worden. Dit toch is immers met het hout ook meestal het geval, om niet eens te spreken van het nadeel, dat er voor de toekomst, in het zoo menigvuldige vellen van hout, gelegen is.

De borstwering mag hier echter niet liggen, zoo als zulks gewoonlijk bij bedekte vestingwerken of batterijen plaats heeft; dezelve moet onder de bedekking, circa 0,60 el teruggetrokkene worden, dat is zoo veel, dat het gedeelte *e* van laatstgenoemde, fig. 2 en 4, even zoo veel voorwaarts van de buiten-kruin der borstwering uitspringt, en de stijlen *f* in de borstwering te staan komen. Vóór deze borstwering grave men een grachtje, ter diepte van 2,50 el, hebbende eene boven-breedte van 2,00 el, en op den bodem spits toeloopende, (zie *g* fig. 2 en 4.)

Door deze teruggetrokkene ligging der borstwering en daaruit volgenden vooruitsprong (*e*) der boven-bedekking, boven het buiten-talud der borstwering, en door het maken van evengenoemde puntige gracht, bekomt men de navolgende voordeelen, als:

- 1°. Rukken de vijandelijke troepen, met den stormmarsch, op den kruin van het werk, waarin dit blokhuis ligt, aan, dan zullen zij zeker veel moeite hebben, om de bezetting van dat gebouw te ontdekken, en alzoo daarop te mikken; daar dezelve als in de duisternis staat. Terwijl deze omgekeerd (fig. 2, 4, 6 en 8) in staat is, den aldaar aankomenden vijand, van het hoofd tot de voeten te kunnen beschieten, tot dat dezelve aan het grachtje (*g* fig. 2 en 4) zal genaderd zijn.
- 2°. Eenmaal op den rand der genoemde gracht gekomen, kan de vijand deze gracht nog zoo maar niet in eens overspringen, aangezien hij daarin door den voorsprong (*e* fig. 2 en 4) der boven-bedekking gehinderd wordt, terwijl het mede niet doenlijk is, tegen laatstgenoemde op te klimmen, zijnde de dekking tot aan den bovenkant der fachines nagenoeg 1,60 el dik en te loodrecht afgesneden, en daarenboven ruim 3 el van het standpunt *h* fig. 2 en 4 verwijderd. Daarenboven kan de bezetting, wanneer zulk eene onderneming al eens gewaagd mogt worden, zulks door middel van lanssen, daartoe aan haar toe te voegen, gemakkelijk tegen gaan. Door eene stoute onderneming in de gracht te springen, dit kan niet dan de nadeeligste gevolgen voor den vijand hebben. En geluk-

te het hem ook al het 3 el hooge en zeer gladde buiten-talud te beklommen, dan nog zou hij, eenmaal op de *plongé* gekomen, uit hoofde van den meermalen genoemden voordeeligen uitsprong, *e* fig. 2 en 4, eene zeer gebukte, en, bij zulk eene gelegenheid, niet zeer gemakkelijke houding moeten aannemen, als zijnde de afstand van den buiten-kruin tot aan den onderkant der bedekking slechts ongeveer 1 el.

Zoodra hij dus aldaar onder de oogen der verdedigers komt, is hij ten eenenmale weerloos, ja moet, wanneer hij het waagde verder voort te rukken, al meer en meer bukken, uit hoofde de binnen-kruin der borstwering niet meer dan 0,60 el onder gezegde dekking gelegen is. Het kan voor den verdediger wel niet veel moeite in hebben, hem, die dit mogt ondernemen, den doodsteek of eene zware wond toe te brengen.

Buitendien kunnen de verdedigers hier, zonder eenig gevaar voor zichzelf, gebruik maken van hand-granaten, welke zij in de gracht kunnen werpen, zoodra zij bemerken dat de vijand in dezelfde gesprongen is. De zich verspreidende stukken zullen toch nooit zoo vliegen, dat zij de verdedigers zelve zouden kunnen schaden, daar zij naar de zijde van het blokhuis altijd tegen het buiten-talud der borstwering, of wel, tegen den onderkant der boven-bedekking, zullen aanslaan.

30. De evengenoemde ruimte tusschen den binnen-kruin en de boven-bedekking is van dien aard, dat èn van het geweer èn van de blanke wapens een vrij gebruik kan worden gemaakt.

Het mag toeval heeten, zoo als reeds vroeger gezegd is, dat vijandelijke granaten juist door deze opening in het blokhuis zouden teregt komen, doch tegen zulk een, van ver af, aangebragt vuur, is wel te voorzien, door deze opening, aan de zijde van het blokhuis, welke door dit gevaar bedreigd wordt, door gereed liggende zandzakken te sluiten, en wel tot tijd en wijle de vijand den storm waagt, en het voorliggende werk (B fig. 1, 2, 3 en 4) beklimt. Terwijl nu toch de bezetting van het blokhuis voor zichzelf geheel afgesloten is en blijft, zoo heeft zij tot dus verre nog geen regtstreeks deel in de verdediging kunnen nemen, en heeft op dat tijdstip ook nog tijd genoeg, om die zandzakken weder op zijde te werpen, welke tijdelijke dekking nu ook niet meer noodig is; aangezien het vijandelijke artillerie-vuur bij het voorwaarts rukken der infanterie spoedig zal verminderen, en bij het beklommen van het werk geheel zal zwijgen. De bezetting van het blokhuis, tot

dus verre ongestoord, zal alsdan een vrij en zeker gebruik van hare wapens kunnen maken.

Is die dekking van zandzakken aan alle zijden weggenomen, dan voorzeker is er genoegzaam doorstraling van lucht; zoodat de kruidamp, hoe sterk men ook vure, volstrekt niet hinderlijk zal zijn.

Mogt men verkiezen de achterzijde van het blokhuis niet met de bedoelde borstwering te sluiten, hetwelk bij blokhuisen in permanente werken zelfs nadeelig zoude zijn — daar er in dat geval op dat punt volstrekt geen vijandelijk artillerie-vuur gerigt kan worden — dan kan men de zijde *r r* fig. 1 en 2, door dicht aan elkander gestelde sterke palen, aan de vroeger bedoelde stijlen te bevestigen, sluiten. Hierdoor bekomt men meer binnenruimte, en tevens het groote voordeel, dat zij door de artillerie uit de achterliggende werken spoedig aan stuk geschoten kunnen worden, zoodra de bezetting, zoo van het voorliggende werk, als ook die van het blokhuis zelve, zich, door den drang der omstandigheden, genoodzaakt hebben gezien terug te trekken.

De verbinding tusschen het werk en het blokhuis verkrijgt men door zulk eene afsluiting van palen, waarin eene barrière is aan te brengen van slechts weinige breedte; dewijl die bij de verdediging zelve niet gebruikt behoeft te worden, maar alsdan gesloten moet zijn. Den toegang tot deze barrière sluite men af, door eene palissadering *i i* fig. 1, 2, 3 en 4, waarin insgelijks eene barrière aangebragt kan worden; indien hier eene eenvoudige gemeenschap door middel van ladders zelfs niet de voorkeur verdient, daar deze gemeenschap alleen gebruik kan worden in gewone tijden, en alzoo niet op het oogenblik van den eigenlijken aanval.

Ten einde de trappen *k k* fig. 1 en 2 van boven, en wel zeer van nabij te kunnen verdedigen, om daardoor den vijand, wanneer het aan dezen gelukt mogt zijn, de verdedigers uit het werk B te verjagen en op de hielen te volgen, te beletten, dat hij verder mede doordringe, zoo verlange men, ingeval van eene ligging als het blokhuis C fig. 1, de palissadering tot aan den trap *k* aan de keel van het werk.

Om echter aan de bezetting van het blokhuis zelve eenen veiligen terugtocht naar de vesting te verschaffen, zoo grave men daar, waar geene permanente onderaardsche gemeenschap bestaat, eene opril als *l l* fig. 1 en 2 voorstelt. Is de afstand te kort tot het daarstellen van zulk eene opril, dan neme men zijne toevlugt tot het maken van eenen trap, hetwelk echter altijd minder te verkiezen is. Bij bestaande permanente onderaardsche gemeenschappen, als *l l* fig. 3 en 4, volgens *Cormontaigne*, kan het noodzakelijk zijn, deze eenigzins te verkorten, ten einde het

blokhuis zoo dicht mogelijk aan de keel van het werk kome.

Regts en links van dezen onderaardschen gang *ll*, kunnen kleine vertrekken, *n* en *o* fig. 1, 2, 3 en 4, geheel van hout zamengesteld, worden aangebragt, het eene tot berging van kruid en lood en het andere voor levensbehoefden.

Beide deze vertrekken kunnen overigens zeer geschikt tot mijnkamers worden ingerigt, ten einde het blokhuis, nadat men genoodzaakt mogt zijn geweest hetzelfde te verlaten, te kunnen doen springen, en daardoor tevens het onmiddellijk indringen van den vijand, in de bedoelde gallerij, voor te komen. Mogt de tijd tot de uitvoering hiervan echter te kort zijn, zoo zoude men deuren of valkleppen in dezen onderaardschen gang, of in den keelmuur van het werk bij *m* fig. 2 en 4, kunnen aubringen.

Tot het vermeerderen der hinderpalen voor den vijand, kan men vóór het blokhuis, bijzonder op die punten (*d d* fig. 1, 2, 3 en 4) welke minder regtstreeks uit hetzelfde gezien worden, kisten met kruid ingraven, welke van uit het blokhuis moeten worden ontbrand, en eigenlijk meer bestemd zijn om den schrik onder den vijand te brengen, dan wel om eene groote verwoesting onder hem aan te rigten. Door middel van percussie, zal het niet moeilijk zijn de ontbranding op het vereischte tijdstip te doen plaats hebben, te meer daar de afstand niet zeer groot is. Deze floddermijnen, waarvan de diepte niet meer dan een paar el zal bedragen, zullen eenen zeer vlakken trechter doen ontstaan, die, wanneer men meester van het werk mogt blijven, spoedig weder aangeaard of wel weder van nieuwe kisten voorzien kunnen worden.

Stormpalen en al zulke hindernissen, welke eene gedurige vernieuwing of herstelling vereischen, of wel gemakkelijk in brand geraken, vallen hierdoor geheel weg. Niets is van hout als de balken-dekking, een gering aantal stijlen, de afsluiting van palen in de keel en eene kleine hoeveelheid palissaden.

Ten einde nu deze bouwstoffen meer tegen het in brand geraken te beveiligen, zoo overstrijke men alle daarvan zichtbare deelen, met eene vermenging van krijt, potaarde of klei en water (*wasserglas*), hetwelk, blijkens door den schrijver genomene proeven, een zeer goed middel tegen het spoedig in brand geraken van hout is.

Dit soort van blokhuizen, zou, ingeval van stormachtig weder, ook spoedig bewoonbaar gemaakt, en des winters van binnen zelfs verwarmd kunnen worden. Hiertoe behoeft in de opening, tusschen het plongé der borstwering en de boven-bedekking, slechts een houten beschoot, tegen de stijlen vast gehecht, te worden aangebragt. Voldoet dit niet, zoo legge men er nog zandzak-

ken voor. In de palen-afsluiting der keel kunnen de vensters alsmede de kagchel-pijp aangebragt worden. De openingen tusschen de uiteinden *p* fig. 2 der balken, kunnen met stukken van palen worden aangevuld, welke tevens kunnen dienen om deze balken op den bepaalden afstand van elkander te houden.

Met oogmerk om eenen bij nacht aanvallenden vijand, geheel in het licht, het blokhuis zelve daarentegen, in de grootste duisternis te brengen, zoude bij *C* fig. 4 eene baak, door kunst-vuurwerken — uit Bengaalsche sassen te zamen gesteld — verlicht, kunnen worden opgerigt. In laatst genoemde figuur is door eene gestippelde lijn aangewezen, welk gedeelte voorwaarts het blokhuis, door dit vuur verlicht wordt, en welk gedeelte in de schaduw zal vallen.

Bij op geheel afgezonderde plaatsen aan te leggen blokhuizen, de zoodanigen b. v., die tot afsluiting van eenig punt moeten dienen, kan men dezelve, even als fig. 7 en 8 aantoonen, in dien geest inrigten, en daarbij de vroeger beschrevene afsluitingen aanbrengen. Daar het uit hoofde van den korten tijd, welke men gewoonlijk ter uitvoering van veld-werken heeft, als ook, doordien men dikwijls zeer kort daarna reeds gebruik daarvan moet maken, te voorzien is, dat de borstweringen, van het voorschreven mengsel te zamen gesteld, in dat geval geenen genoegzamen tijd hebben, om behoorlijk uit te droogen, en deze in eenen vochtigen staat zijnde, niet den vereischten wederstand aan de kogels zullen kunnen bieden, dan zal men zich, in zoodanig geval, daartoe van gewonen grond moeten bedienen, maar denzelven dien ten gevolge ook dikker moeten maken, dan zulks in fig. 5 en 6 wordt aangetoond. Zulks levert echter in dat geval geene zwarigheid van belang op; daar men hier volle vrijheid heeft, om het blokhuis wat ruimer aan te leggen, ten einde de vereischte inwendige ruimte te verkrijgen.

Mogt men het noodig oordeelen, dergelijke punten van eenig geschut te voorzien, dan kan men de hoek-punten *a. a.* aan de binnen-zijde afronden, de overdekking *b. b.* iets meer terug trekken, en dezelve boven het geschut iets hooger aanleggen.

Om het gemakkelijk overspringen der gracht, op deze hoeken, te verhinderen, daar hier de bedekking niet meer over de buiten-kruin der borstwering uitsteekt, zoo dient dezelve bij *c c* fig. 7 breeder gemaakt, en de contrescarp daar ter plaatse met eene fraisering en de bodem der gracht daarenboven met piketten voorzien te worden.

Het glacis *h* dient ook hier als vroeger gezegd is, om de dicht bij het blokhuis vallende kogels af te wenden; terwijl de insnijding *l* hier dienstig is, tot het daarin aanbrengen van verhakkingen (fig. 8).

De toegang tot dit blokhuis is zeer eenvoudig, daar

de gracht niet meer dan 2,50 el breedte heeft. Dezelve kan alzoo gemakkelijk gesloten worden, door het aanbrenge van eene klepbrug, welke spoedig op te halen is, en waardoor tevens de 2,50 el breede doorgang naar het binnenste van het blokhuis geheel gesloten zal zijn. Na het ophalen kan men achter dezen klep aanstonds het vereischte aantal zandzakken stapelen, ten einde ook daar ter plaatse hetzelfde wederstands-vermogen te bekomen, als op elke andere plaats der borstwering.

Over de bij *ll* aangebrachte verhakking kunnen, tot eenen vrijen overgang der bezetting, planken daarover worden aangebragt, welke, ingeval van nood, zeer spoedig teruggetrokken kunnen worden. Aan de binnen-zijde wordt voor de gedachte opening of doorgang nog eene travers *d* fig. 7 en 8, van palen of wel zandzakken, aangebragt. De munitie beware men in kisten en vaten, in de ontgraving *g* fig. 7, van boven door balken en palen gedekt.

De doorstraling van lucht wordt bevorderd door de opening *h*, waardoor tevens meer lucht in het binnenste van het blokhuis wordt aangebragt. Terwijl bij stormachtig weder, de kagchel-pijp zeer geschikt daarin kan worden aangebragt.

Om het toevallig invallen van granaten door zulk eene opening in het binnenste van het blokhuis voor te komen, kan dezelve van twee sterke roosters voorzien worden, terwijl de dekking goed digt tegen dezen koker moet sluiten, zoodat dezelve stevig ingesloten zit.

Ingeval er geschut in het blokhuis moet worden aangebragt, worden daartoe kleine verhoogingen opgeworpen en schietgaten ingesneden, zonder beddingen te leggen; kunnende in plaats daarvan, eene laag kiezel goed vast ingestampt worden.

Tot zoo verre de navolging, vermeenende men, omtrent de daarin voorgestelde denkbeelden, enige aanmerkingen te moeten laten volgen.

De boven-bedekking, waarop voorzeker door het menigvuldig gebruik, dat men tegenwoordig, althans bij belegeringen, van het werpgeschut maakt, bij de oprigting van dergelijke gebouwen, niet te veel gelet kan worden, mag men zeggen, met zorg te zijn zamengesteld en schijnt navolging te verdienen. Zoo is ook, om hier niet alle details te herhalen, onder anderen (1) de noodzakelijkheid van eene planken bevloering over de dekbalken, tijdens de laatste belegering der citadel van Antwerpen, vooral in het hospitaal gebleken, als zijn-

(1) Freih. v. Reizenstein II. Die expedition der Franzosen und Engländer gegen die citadelle von Antwerpen.

de het doorvallen van den grond, door de ruimten tusschen de balken, den zieken en gekwetsten in dat gebouw zeer hinderlijk geweest; alleen vermeent men, dat de balken der onderste rei liggers wel iets digter bij elkander konden gelegd worden, en schijnt het verder raadzaam, over de geheele bedekking een dak aan te brengen. Immers leert de tegenwoordige stand van zaken, dat het moeilijk te voorzien is, hoe langen tijd deze en dergelijke werken, na derzelver voltooiing, eerst zullen aangevalen worden, dan dat zij, ingeval die tijdruimte jaren mogt bedragen, hoofdzakelijk door inwatering, en daardoor ontstaand bederf der hout-materialen, (die voor dergelijke werken niet altijd van de beste soort zijn) ligtelijk zoo veel van hun primitief wederstands-vermogen zullen verliezen, dat dezelve, als het er op aankomt, wel eens niet aan de vereischten konden voldoen.

Zij die met een opmerkzaam oog de verdediging der bedoelde citadel hebben bijgewoond, zullen voorzeker goed in staat zijn, te beoordeelen, in hoe verre de stijlen van dergelijke gebouwen, waarvan de wanden geheel van hout waren, tegen de vijandelijke kogels en granaten bestand zijn geweest, en in hoe verre de vervanging daarvan, in het algemeen door eene in dit voorstel opgegevene inrigting wenschelijk ware, om niet te spreken van de vrees voor het in brand schieten, door middel van Congrevische pijlen. Immers is het gebruik daarvan, tot dus verre, nog zoo algemeen niet, als de schrijver wel gelieft te zeggen.

Dan mogt zulk een stijlenwand al sterk genoeg zijn, om niet direct door kogels als anderszins aan stuk geschoten te worden, zoo heeft de ondervinding, ook bij de bedoelde belegering, geleerd, dat de menigte zware schokken, als ware het in dezelfde rigting tegen zulke gebouwen aangebragt, in staat is, dezelve te doen overhellen. Werd daarin niet op de eene of andere wijze voorzien, zoo als onder anderen in het gezegde hospitaal, door het later daarin aanbrenge van schroeven, schijnt te hebben plaats gehad, dan zou er, uit hoofde van de aanmerkelijke topzwaarte, groot gevaar voor eene geheele instorting zijn; en in dit opzigt ook mag men aannemen, de bedoelde borstwering, die de buitenste rei stijlen genoegzaam dekt en steun geeft, van groot nut kan zijn.

Het is waar, dat, hoe dun men zulk eene borstwering make, zulks veel meer plaats inneemt dan enkel stijlen; zoodat, of de binnen-ruimte aanmerkelijk kleiner zal zijn, of wel het geheel eene veel grootere oppervlakte zal moeten beslaan. Mogt echter de ondervinding, zoo even bedoeld, geleerd hebben (en dit schijnt wel het geval te zijn), dat deze vervanging wenschelijk ware, dan toch zal men niet aarzelen, zoo hiertoe althans ruimte voor-

handen is, zich dezen grooteren aanleg, om het belang der zaak, te getroosten, en in dat geval schijnt de wijze van plaatsing der borstwering, de inrigting der gracht, van het glacis, enz., zeer doelmatig.

De ingraving van het geheele gebouw, biedt zeker veel voordeelen aan, doch is natuurlijk alleen daar van toepassing, alwaar men genoegzaam boven den hoogst mogelijken waterstand verheven is.

Het spreekt wel van zelve, dat zoo men zulks op gebouwen, die niet voor eigen verdediging bestemd zijn, wilde toepassen, de bedoelde borstwering tot aan den onderkant der bedekking kan worden opgetrokken, daarbij in het oog houdende, licht- en luchtgaten te sparen, terwijl overigens een groot gedeelte der verdere zamenstelling daarbij vervalt.

Wat eindelijk betreft de brandende fakkel of vuurbaak, dit denkbeeld is zeker zeer aardig, doch vermeent men, dat dit in eene theoretische beschouwing beter voldoet, dan zulks in de praktijk, althans op het oogenblik dat dezelve eigenlijk vereischt zoude worden, het geval zal zijn, daar men voor deszelfs lang bestaan niet zou durven instaan.

De figuren der plaat zijn, om reden vroeger vermeld, op dezelfde schaal overgenomen, ofschoon die anders wat klein is, om b. v. den afstand der stijlen, (welke de schrijver in de beschrijving op hoogtens 3,77 el stelt, en welke men wel op 3 el zal dienen te verminderen) en andere afmetingen daaruit te kunnen afleiden. Men beschouwe die alzoo enkel tot inlichting van sommige punten der beschrijving.

PROEVE

OM DE TELEGRAPHEN EENE ZODANIGE INRIGTING TE GEVEN, DAT DEZELVE OOK DES NACHTS GEREGLD KUNNEN SEINEN.

Gedurende de laatst gevoerde oorlogen, is het meer dan immer gebleken, dat de spoed, bij het uitvoeren van krijgsverrigtingen, als eene aanmerkelijke factor tot het wel gelukken derzelve moet worden aangezien. Van daar het belangrijke om gewichtige tijdingen langs telegraphische lijnen over te brengen; — van daar ook dat de beschaafde volken zich deze uitvinding hebben ten nutte gemaakt.

Niet overbodig moet het dus geacht worden, de thans bestaande telegraphen zoo veel mogelijk te verbeteren, en het is uit dien hoofde dat men in deze schets zal trachten de wijze aan te geven, om derzelve hoofd-ge-

brek, namelijk het nachtelijk oonthoud in het seinen, uit den weg te ruimen.

De eenvoudigheid der aan te brengen verbetering, zijnde slechts eene meerdere uitbreiding van de wijze om seinen met lantaarnen over te brengen, doet mij vermoeden dat reeds elders de aandacht daarop kan gevallen zijn, doch in dat geval is het welligt niet overtollig deze daarop terug te roepen.

Het aan te brengen middel bestaat namelijk in het navolgende:

Men stelle aan twee tegengestelde zijden eens torens, of ander verheven voorwerp, zes houten vaste bakken, twee aan twee op verschillende hoogten, en wel zoodanig, dat dezelve van uit de naastbijgelegene telegraphische punten kunnen worden waargenomen. Tusschen de twee middelste derzelve plaatst men mede eenen zoodanigen. Zie fig. 9 pl. III.

Deze bakken behooren met kleppen of schuiven te worden voorzien, welke, door middel van daaraan bevestigde koorden, over schijven loopende, en in het vertrek des waarnemers te zamen komende, door denzelfden naar welgevallen kunnen worden geopend en gesloten.

Plaatst men nu lantaarnen, vetpotten of andere licht gevende voorwerpen (men veronderstelle eens lantaarnen) in bovengezegde bakken, dan zullen er, door beurtelings sommige der schuiven te openen, en dus de overige onzichtbaar te doen zijn, even vele combinatiën geboren worden, als men door het openen en sluiten der schijven van de telegraphen kan voortbrengen. Deze teekenen, van de naast bijgelegene standplaats door den kijker waargenomen, worden, na beantwoord te zijn, door het openen der overeenstemmende schuiven ter andere zijde geplaatst, naar het volgende telegraphische punt, en zoo wijders van de eene naar de andere plaats overgebracht, tot zij aan hunne bestemming gekomen, even als de dagseinen kunnen worden ontcijferd.

Het lichtgevend punt *f.*, verstrekt ten waarborg tegen vergissing, welke er anders des nachts in de onderkenning der verschillende lichten zoude plaats hebben. Zoo bij voorbeeld konden de drie aan dezelfde zijde gestelde lantaarnen voor het oog des waarnemers in het duister verblijven. Hij bleef alsdan onbewust, of zulks de regts, dan wel de links geplaatste waren; alleenlijk de twee bovenste zichtbaar zijnde, ware het twijfelachtig, of zulks ook de middelste of benedenste konden zijn.

Het spreekt verder van zelve, dat dit punt (*f*) eene meerdere opvallendheid voor het oog zal moeten worden gegeven, dan wel de overige lichtgevende punten; — dit doel kan men bereiken, door daar ter plaatse twee lichten, schuins boven elkander, te stellen.

De voorgestelde wijze van nachtelijk telegrapheren, kan

geene aanmerkelijke kosten na zich slepen, eerstens is de constructie der daartoe benoodigde méchaniek zeer eenvoudig, waarom het onnoodig wordt geacht hieromtrent in bijzonderheden te treden, en ten anderen, behoeven toch de lichten niet dan bij het seinen te worden aangestoken. Het personeel echter zoude dienen te vermeerderen, doch ook de vermeerdering van daaruit voortvloeiende kosten, zal wel in geene aanmerking kunnen komen, tegen het dubbele nut, 't welk de telegraphen daardoor zouden aanbrengen.

Immers, bij eene gevreesde of bewerkstelligde landing, bij het overtrekken van rivieren, het nemen van plaatsen en duizende oorlogs-aangelegenheden, kan van het bespoedigen eener beweging, van 10 uren tijds onberekenbaar veel afhangen; trouwens zulks zal niet behoeven te worden betoogd.

Zie hier kortelijk de wijze beschreven, hoedanig men de telegraphen eene nachtelijke werking zoude kunnen geven. Meerder uit te weiden, zoo omtrent de plaatsing der bakken, als wel omtrent de inrigting aan dezelve te geven, is niet wel doenlijk, uit hoofde de torens niet op dezelfde wijze inwendig zijn gebouwd geworden, ook is zulks buiten ons bestek gelegen. Uit den aard der zaak is het echter klaar, dat men de gezegde plaatsing naar die inrigting behoort te regelen, dat men trachten moet dezelve behoorlijk uit elkander te stellen, zoo dat er geen onduidelijkheid worde geboren, en dat men wijders de voorvlakken der bakken loodregt plaatst, of nagenoeg op de telegraphische gezichts-lijnen, welke daarmede in verband zijn gebragt. (Zie fig. 10).

Mogt er twijfel bestaan, of de seinen wel geregeld en gemakkelijk op de boven opgegevene wijze kunnen worden overgebragt, zoo zoude men kunnen overgaan eene proeve deswegens te doen nemen; deze toch kan geene kosten na zich slepen, en is thaus zeer ligt tusschen twee bestaande telegraphische punten te nemen.

Levert zoodanige proef eenen goeden uitslag op, zoo zoude zulks aanleiding kunnen geven, om de nachtelijke telegraaph, in dringende tijds-omstandigheden, in werking te brengen.

Een Officier der Genie.

De nadenkende lezer zal — hieraan twijfelen wij niet — de bedoelingen van den schrijver dezer proeve hebben gevat; dezelve verdienen echter ook de aandacht van hoogereren te trekken. Het daarin ontwikkelde denkbeeld is eenvoudig en gemakkelijk te beproeven. Mogt zulks aanleiding tot proefnemingen geven, dan ware het wenschelijk, dat men gelijktijdig proeven nam, om doelmatige lichtpunten in de voorgestelde bakken daar te stellen, daar het gewone lantaarn-licht, bij eenen helderen

sterren-hemel, niet zoude voldoen. De lichtseinen, door een Engelsch officier, *Drumond* genaamd, uitgevonden, zouden welligt aanleiding kunnen geven, zulke gevorderde lichtpunten daar te stellen. De lichtseinen of lichtpunten, welke *Drumond* voor zijne geodesiesche opnemingen bezigde, bestonden uit phosphorescerende kalkballen, voor reverbeer-spiegels geplaatst; dezelve konden 17 Duitse mijlen ver gezien worden, en bezaten eene verlichtings-kracht van 85 *Argandsche lampen* (1); zijne inrigting tot voortbrengen van dat heldere licht is echter vrij zamengesteld, en welligt voor het voorgestelde niet te volgen. Hij liet namelijk, bij zijne eerste proefneming, waterstofgas door de vlam van ontstoken wijngeest gaan, en liet den daardoor gevormden regten vuurstraal op den kalkbal, die in het brandpunt van eenen hollen spiegel geplaatst was, vallen. Later nam hij daartoe, ter besparing van den wijngeest, een stroom van knalgas, namelijk waterstofgas, die in eenen stroom van zuurstofgas verbrandde. Daarmede verkreeg hij met een kalkbal van 1 Ned. duim middellijn, een licht gelijk aan dat van 13 *Argandsche lampen*. Het laat zich echter denken, dat zulke kleine kalkballen, door eenen stroom van in de atmospherische lucht brandende waterstofgas genoegzaam verhit zoude worden, en in dat geval, zoude men in de voorgestelde bakken, zeer gemakkelijk, doelmatige sterke lichtpunten kunnen aanbrengen, die aan alle vereischten zouden voldoen. Waterstofgas is toch ligtelijk voort te brengen, daar het ijzer of zink en zwavelzuur overal te verkrijgen is, terwijl één reservoir genoegzaam zoude zijn om de zes bakken te verlichten. Dit reservoir zou kunnen bestaan uit een goed sluitend vat, met zes spits toeloopende pijpen, die ieder voor zich in de bakken uitkwamen, en op de, op roosters rustende, kalkballen gericht waren. Eene vast sluitende kraan moest den algemeenen voerpijp afsluiten; zoodat men deze slechts te openen had, en gedurende drie à vier minuten, voor dat men het gas aan de zes vlocijpjes aanstak, te laten stroomen, om de in het vat zich bevindende buitenlucht te laten uitvloeijen, ten einde eene ontploffing voor te komen. De hierdoor voortgebragte lichtstroom, kan wind en regen trotseren, en kan maanden lang onderhouden worden, door bijvoeging van ijzervijlsel, zinkvijlsel en een weinig zwavelzuur; om de lichten uit te dooven, zou men slechts de kraan behoeven te sluiten, waardoor gelijktijdig het gas voor eene volgende gelegenheid bespaard wordt. De holle spiegels konden van blik of van stukken spiegelglas vervaardigd worden.

(1) De *Deflagator* van *Hares*, (een electrisch toestel, waarin stukken kool verbranden) geeft eene lichtkracht van 1600 *Argandsche lampen*, in de ruimte van eene dezer lampen.

(Zie hierover verder: Dr. MORITZ MEIJER: *Vorträge über Artillerie Technik*. I Th. bladz. 411. Berlin 1833).

V. R.

DENKBEELDEN OVER DE STANDAARDEN.

De belangstelling, waarmede de levensbeschrijvingen van verdienstelijke mannen worden gelezen, doet veronderstellen, dat, bijaldien de *Militaire Spectator* tijdens het overlijden van den generaal baron *Travers* hadde bestaan, de medewerkers aan dat tijdschrift niet in gebreken zouden zijn gebleven, eene necrologische levensschets van dien verdienstelijken man te leveren; niet alleen met het doel, om aan zijne verdiensten en bewezene diensten eene regtmatige hulde toe te brengen, maar ook om den weldadigen invloed, die hij op het wapen der kavallerie had uitgeoefend, nog na zijnen dood te doen voortduren.

Eenige hoofd-officieren van het bedoelde wapen beroemen zich tot zijne school te hebben behoord, en komen nu nog overeen, dat tijdens de in dienst treding van dien generaal hier te lande, de geoefendheid der kavallerie veel te wenschen overig liet.

Vele zijner stellingen en gezegden hebben bij overlevering voor de latere bijgekome officieren eene zekere autoriteit en klassieke waarde verkregen. Onder deze is er één, waarop ik voor eenige oogenblikken de aandacht der lezers van den *Spectator* inroep. Genoemde generaal gaf, bij gelegenheid van het uitreiken der standaarden aan de kavallerie-regimenten (ik vermeen dat zulks in het jaar 1820 plaats had), te kennen, dat *de bewaking van den standaard een geheel escadron uit het front wegnam of neutraliseerde.*

Deze woorden doen denken, dat de generaal *Travers* de noodzakelijkheid, om aan de kavallerie zulk een vereenigings-voorwerp te geven, niet inzag, gegrond op het belang dat hij nu in dezelfs behoud stelde.

Wanneer wij bij de volkeren van vroegere tijden reeds zulke leus- en vereenigings-voorwerpen, als *vlaggen, paardestaarten, arenden*, enz., aan hunne legers zagen geven, en daaraan geheime, zedelijke en godsdienstige krachten toekennen, dan levert ons ook de geschiedenis menigvuldige voorbeelden, hoezeer die begrippen aan vooroordeelen grensden, en hoe dikwerf zelfs het geheiligste vertrouwen, bij de wenteling van het noodlot, schipbreuk leed. Vroegere en zelfs de laatste gebeurtenissen zoude men kunnen aanvoeren, om aan te toonen, hoe weinig kracht de groote talisman der overwinning bij de Muzelmannen — de vaan des profets — aan de Turksche benden leende.

Doch, aangenomen nu, dat het gebruik, de gewoonte, of eene geliefkoosde overlevering van vroegere tijden iets zoodanig gewettigd heeft, en dat men zulke kenbare teekens behoeft, om het moreel opgewekt te houden of de zinnen te strelen, dan dienen deze voorwerpen toch wel van die hoogte

te zijn, dat zij boven het front uitsteken, terwijl derzelver vorm en zwaarte aan de menschelijke krachten geëvenredigd moeten zijn. Verder moeten zij geen hindernis aan den draager veroorzaken, maar zelfs zoo ingerigt wezen, dat zij nog tot lijfweer kunnen dienen.

Wanneer men de vaandels of standaarden alleen beschouwt als een voorwerp van verband of wel van vereeniging, dan volgt daaruit van zelve, dat de wapensoorten, die bestemd zijn afzonderlijk te werken, of bij gedeelten aan anderen te worden toegevoegd, dezelve ook minder behoeven, dan die wier bestemming is, om steeds verbonden of gesloten te blijven. Het laat zich nu veronderstellen, dat de opmerking van den generaal *Travers*, betreffende de moeilijkheden die er bestaan om zoodanig een voorwerp te bewaken, voornamelijk de eerst bedoelde korpsen gold.

Er kunnen omstandigheden voorkomen, waarin korpsen hunne vaandels verliezen, zonder dat daardoor een nadeelige indruk worde te weeg gebracht; b. v. bij brand, door diefstal, als anderzins. Alleen roept in zulke gevallen de *onachtzaamheid* verwijtingen in. Doch geheel anders gaat het toe, bij het verlies dezer voorwerpen in de handen van den vijand. Dit werkt nadeelig, en de straffen, die daarop gewoonlijk volgen, verergeren dikwerf het bestaande kwaad.

Als wegwijzer tot het punt van aanval en volharding in het gevecht, is de standaard in het gelid goed geplaatst. Zal hij echter dienen als een punt van verzameling na het gevecht, dan ware het doelmatiger, dat men denzelven vóór het begin van den aanval daar ter plaatse stelde, alwaar men denkt te verzamelen.

De kans van winst aan die van het verlies tegenover stellende, dan is de plaats in het gelid gewaagd, en voorzeker moet het aan toevalligheden worden toegeschreven, het weinig opzien, dat in sommige gevallen het bergen der vaandels baarde.

Bij een naderend gevaar is het zeer moeilijk om te bepalen, of het van dien aard zal zijn, dat de standaard daarbij al of niet zal verloren gaan. Maar groot is de nadeelig werkende invloed op het gemoed van den soldaat, wanneer hij ziet, dat zijne chefs reeds vóór het gevecht zich overwonnen achten, door van de veronderstelling uit te gaan, dat de standaard buiten de mogelijkheid van verlies moet gesteld worden. Niet alleen op de manschappen tot dit vaandel behoorende, maar ook tot andere, die deze terugzending kunnen waarnemen, en die over de aanleidende oorzaken daartoe niet kunnen oordeelen, moet zich de nadeelige invloed uitstrekken.

Van de plaats des gevechts verwijderd, en aan enkele personen toevertrouwd, kan dezelve ook door afzonderlijk omzwerende vijanden worden genomen.

Uit het gezegde kunnen verschillende redeneringen en gevolgtrekkingen worden afgeleid. Diegene die, bij het daadwerkelijk bestaan der standaarden, worden verkregen, leiden echter tot de slotrede, dat het verkieslijker is, het gevaar te tart en voor de omstandigheden te zwichten, dan door het vóóraf strijken der vlag zich zwak en overwonnen te erkennen.

(Ingezonden artikel.)

NECROLOGIE.

CORNELIS DIDRIK ADRIANUS SCHUTTER,

Zoon van den gewezen kapitein ter zee *Jacob Didrik Schutter*, werd op den 31sten October 1796 te Oirschot geboren.

In het jaar 1811 trad hij in de zeedienst; werd in het volgende jaar tot aspirant der 2de klasse bevorderd, en diende met lof en geacht door zijne meerderen, toen de omwenteling in 1813 andere uitzigten voor hem opende. Voorloopig tot luitenant ter zee bevorderd zijnde, werd hij echter, in Julij 1814, tot 2den luitenant bij het wapen der artillerie aangesteld.

In 1815 werd zijn vader benoemd tot kommandant der zee-magt in de Oost-Indiën. Hoe gaarne hij nu ook zijne loopbaan hier te lande vervolgd hadde, zoo wilde hij echter zijne hem dierbare ouders niet verlaten; hij verzocht en verkreeg dan de toestemming om hen derwaarts te volgen, en werd dien ten gevolge in zijnen rang overgeplaatst bij het wapen der artillerie, dienstdoende in de Oost-Indische bezittingen. In 1816 klom hij aldaar tot 1sten luitenant op, en verbleef er tot het jaar 1820, als wanneer de nadeelige invloed, welke het klimaat op zijne gezondheid uitoefende, hem noodzaakte, om zich met verlof en tot herstel zijner gezondheid naar het vaderland te begeven, na vooraf den rang van kapitein te hebben bekomen.

Alhier te lande zijnde, bemerkte hij al spoedig, dat zijne gezondheid hem niet zoude toelaten om naar Java terug te keeren; hij was dus genoodzaakt om zijne dierbare betrekkingen in de Indiën achter te laten, en, met opoffering van den rang van kapitein, als 1ste luitenant bij het wapen der artillerie hier te lande in te vallen, rang nemende onder de 1ste luitenanten, even alsof hij het korps niet verlaten hadde.

Met onvermoeide vlijt leidde hij zich nu toe op het wetenschappelijk gedeelte van het wapen, waarbij hij diende, en werd opvolgend, in 1826, tot 2den kapitein bij de pontonniers en in 1829 tot kapitein bevorderd.

Bij het uitbreken der Belgische onlusten, in 1830, was hij werkzaam bij de stapel- en constructie-magazijnen te Delft, en werd van daar naar de citadel van Antwerpen gezonden, alwaar zijne kompagnie in bezetting lag. Hij nam daar een werkzaam deel in de krijgsverrigtingen van 1830 en 1831, en werd dan ook eervol vermeld op de leger-orde van 30 Januarij 1832, n°. 33.

Hij verbleef op genoemde citadel, tot dat deze sterkte, in November 1832, door de Franschen berend werd. Gedurende eenige dagen, en wel tot den 3den December, berustte het kommando der artillerie hoofdzakelijk op hem, doordien de bevelhebber der artillerie, de luitenant-kolonel *Seelig*, ernstig ongesteld was. Zoodra deze moedige en verdienstelijke officier zich echter maar eenigzins in staat bevond, om zijne werkzaamheden te hervatten, werd hij van dien gewigtigen last ontheven; volbragt met zijne gewone en bekende bejaardheid zijne dienstplichten, en werd, bij dagorde van den

opper-bevelhebber der sterkte, dato 12 December 1832, voorloopig benoemd tot ridder van de 4de klasse der militaire Willems-orde. Hij bewees nu, door betoon van moed en beleid, deze onderscheiding ten volle te verdienen; tot dat hij, des morgens van den 19den December, in het bastion Toledo, de uitwerking van het geschut op de vijandelijke batterijen en loopgraven gadeslaande, door eenen geweerkogel doodelijk in het hoofd getroffen werd, en onmiddellijk daarna overleed.

Het wapen der artillerie verliest in hem eenen kundigen officier; hij was een hartelijk en deelnemend vriend voor zijne krijgsmakkers en een verzorgend opperhoofd voor zijne ondergeschikten.

Zijne vrouw en zijn nog zeer jonge zoon betreuren eenen geliefden echtgenoot en vader; en zijne moeder en overige betrekkingen eenen dierbaren zoon en getrouwen raadsman en vriend.

(Ingezonden.)

BOEKBESCHOUWING.

Mémoires sur la guerre de l'île de Java de 1825 à 1830. Par le Major F. V. A. DE STEURS, chef de l'état Major en Zélande, chevalier de l'ordre militaire de Guillaume, 3me classe, et de celui du Lion Néerlandais. Avec Atlas. Leide, chez S. & J. LOCHTMANS, 1833. in 4°.

Sedert eene reeks van jaren genoot het herboren vaderland, na een woelig twintigjarig tijdvak, waarin deszelfs dierbaarste belangen aan de staatkunde en zucht naar overheersching van ééne mogendheid van ons werelddeel werd opgeofferd, eene gewenschte rust. Wanneer kunsten en wetenschappen, te midden van dat twintigjarig oorlogs-gewoel op het vaste land, met onbelemmerde vaart voorwaarts gingen, zoo zagen wij, daarentegen, handel en nijverheid meer en meer op den achtergrond van het tooneel onzer handelingen verdwijnen. Maar nauwelijks hadden de velden van Leipzig, Parijs en Waterloo de laatste stuiptrekkingen van den modernen *Alexander* aanschouwd; nauwelijks had Nederland, door inspanning van eigen krachten, zijne kluisters afgeworpen, en zich, door handeling en verdragen, weder in het bezit gesteld van het, door onzer vaderen moed verkregen eigendom, of weldra herleefden de hoofdbronnen van ons bestaan, zagen wij onze voornaamste levensbeginselen, gedurende eenen sedert lang en vurig verlangden vrede, in krachten toenemen. De Indianen eerbiedigden wederom, even als welcer, Neêrlands lang miskende vlag, toen zij die slechts éénmaal weder zoo zegevierend in de kruidnevelen voor Palembangs vesten hadden zien wapperen. Er was vreugde in Nederland, wanneer de aankomst van den een of ander Oostindievaarder

vroegere berigten deed bevestigen, dat de overzeesche bezittingen eene steeds hoopvoller toekomst verbeidden, en nieuwe takken van welvaart voor het moederland aankweekten. Doch ook droevig klonk de mare, dat de oproer-fakkels die hoopvolle toekomst plotseling in een verontrustend duister had verplaatst. Vertrouwende op den moed onzer brave land- en zee-magt, de hoeksteen van de groote hoofdbronnen van ons bestaan in die ver verwijderde oorden, en op het beleid van hen, aan wien de verdediging onzer regten en de eer van Neêrlands wapenroem waren toevertrouwd, zag men echter niet te min met bezorgdheid uit naar den afloop eener worsteling, die met elken dag een bloediger aanzien verkreeg. Het *to be or not to be* van onzen grooten handel stond op het spel, en met gespannen nieuwsgierigheid verbeidde men elk nieuw zeil, dat van uit gindsche bezittingen de vaderlandsche kusten naderde, en dat ons met ongeduld verwachtte tijdingen zoude aanvoeren. Binnenlandsche oneenigheid, door vreemde staatkunde angevuurd, was, hoe verontrustend van aard en strekking ook, bijna niet in staat, om afleiding te geven aan de aandacht, die de oorlog op Java inriep. Na eene bijna bovennatuurlijke inspanning van krachten, zwaaide eindelijk Neêrlands leeuw zegevierend den geëerbiedigden standaard van Oranje: den stillen getuige van zoo vele overwinningen, van zoo veel moed, van zoo vele opofferingen, en met dankbaarheid erkende het hoofd van den staat de diensten, die het koloniale leger en de expeditionnaire troepen in dat noodlottig tijdsgewricht bewezen hadden. En mogen wij niet met eenig regt veronderstellen, dat het alleen de staatkundige gebeurtenissen van het vaste land van Europa, in 1830 en daarop gevolgde jaren, te wijten zij, dat de zoo regtmattig verdiende hulde, van den kant der natie, zoo ijskoud naar die warme streken is overgewaaid!

Aan het bovenbedoelde merkwaardige tijdvak zien wij eenen verdienstelijken landgenoot, eenen braven en kundigen krijgsmakker, zijne ledige oogenblikken — aan nieuwe en gewigtige dienstplichten, die den nu zelven bedreigden vaderlandschen bodem van hem vorderden, ontworpen — met het doel om dubbel nuttig te zijn, toewijden.

Een tienjarig verblijf in Neêrlands Oost-Indiën, in welke hij veelsoortige commissiën en krijgstogten uitvoerde en mede bijgewoond had; het vertrouwen van den opper-bevelhebber, als ook het hooge standpunt, vanwaar hij den bedoelden oorlog, van deszelfs oorsprong tot aan deszelfs einde, heeft kunnen overzien, regtvaardigen niet alleen de nuttige bemoeijingen van den schrijver, maar stelden hem ook meer dan vele anderen in staat, om, met kennis van zaken, een zoo moeilijik onderwerp te behandelen.

In eene korte en bondige voorrede, geeft de schrijver de beweegredenen te kennen, die hem hebben doen besluiten, eerstens, om dit werk te zamen te stellen; tweedens, die, waarom hij eene meer algemeene taal voor zijne voordragt gekozen heeft. Het zal niet noodig wesen, om hierbij de tolk des schrijvers te zijn; — het zijn beweegredenen die ieder gevoelt, want het gold hier den zoo vaak miskenden, doch daarom niet minder luisterrijken roem onzer wapenen.

In eene vloeiend geschrevene inleiding, schetst de schrijver, met eenige fiksche trekken, het *tooneel des oorlogs*, waarin men den ervaren, ook schrijvenden teekenaar zal erkennen; *de taktiek der Javanen; de voornaamste bewerkers van het oproer, en deszelfs oorzaken*. Het algemeen overzigt, dat ons in die inleiding wordt aangeboden, is belangrijk en hoogst leerrijk tevens. Het maakt ons bekend met de gevechtswijze van een volk, dat, uit den aard vreesachtig, echter, door dweepzucht en bijgeloof opgewonden, een geduchte vijand kan worden. Hoe vele nuttige wenken in die beschrijving voor den krijgsmann, in die gewesten dienende, zijn opgesloten, zal men alreeds dadelijk bespeuren, wanneer men aan de volgende overgenomen zinsneden, eenige aandacht wil toewijden:

» Quoique les Javanais se présentent assez souvent en masse, leurs attaques se font plus généralement à la manière des tirailleurs.»

» Ils se dispersent rapidement pour assaillir leurs ennemis par le moyen d'un feu sémi circulaire. Ils profitent de l'allang-allang (espèce d'herbe sauvage qui s'élève à quatre ou cinq pieds de hauteur), et même de chaque arbre pour se cacher ou se mettre à couvert devant l'ennemi. Mais ce sont surtout les nombreux villages entourés de bois touffus qui leur servent de retranchements. Leurs attaques sont ordinairement accompagnées de grands cris, qui excitent davantage leur fureur et servent ensuite à les rallier. Ces cris perçants, poussés simultanément dans l'espace très étendu où ils ont coutume de se disperser, et répétés sans cesse par l'écho des montagnes, semblent multiplier considérablement le nombre de leurs troupes.»

» Plus d'une fois lorsque nos guerriers, irrités par ce genre de combat, s'avançaient pour serrer de près leurs assaillants, ils ne trouvaient plus un seul individu sur les points d'où étaient partis les coups de feu.»

» Cette manière de faire la guerre, que le terrain rend si avantageuse pour le Javanais, l'est également pour lui en cas de victoire comme de déroute.»

» Quand nous éprouvions parfois quelque échec, une colonne ou un détachement pouroit être considéré comme anéantie, ce qui était surtout le cas dans le commencement de la

guerre, lorsque les villageois, qui, un moment plutôt, ne paraissaient prendre aucune part à la révolte, mais habiter paisiblement leur dessa, s'élançaient inopinément, la lance à la main, pour consommer notre perte et aider à notre destruction, ne cessant leur poursuite qu'après que nous avons pu nous mettre à l'abri dans un point fortifié ou benting.» enz., enz.

Niet altijd, zegt de schrijver, bleef hunne vechtwijze dezelfde, want ook zij leerden, om naar de omstandigheden, en naar onze maatregelen, de hunne te wijzigen; in één woord, hetgeen zij van de tactiek der Europeërs goed vonden, namen zij aan:

» Aussi les Javana's perdirent ils beaucoup de monde en se retranchant deux fois, contre leur coutume, dans un vieux craton; mais plus tard, après avoir acquis plus d'expérience de la guerre, ils restèrent plus serrés en colonnes qu'au paravant.»

Even uitvoerig is de schrijver in de ontwikkeling zijner denkbeelden over de oorzaken van deze noodlottige worsteling. Deze zijn opmerkelijk, en de aandacht van het hooge bestuur en van den lezer dubbel waardig. De onpartijdigheid des schrijvers verdient hier bijzonder eene loffelijke vermelding, daar het hooge bestuur, en vooral eenige lagere ambtenaren, hierbij niet geheel vrij gepleit worden, van tot de oorzaken der onlusten ook het hunne te hebben bijgebracht. In dit geschiedkundig overzicht, beroept de schrijver zich op letterkundige autoriteiten, welker doorzigt men vroeger heeft leeren kennen en hoogachten, en staft zijne denkbeelden daaromtrent door verschillende aanhalingen, die genoegzaam blijken geven, dat de schrijver, voor de zamenstelling van zijn onderwerp, geene bronnen veronachtzaamd heeft.

Met eene door beschouwing en ervaring geoefende hand, maalt hij ons de welgelijkende trekken van de hoofdwerkers en handlangers dezer onlusten, terwijl hij, in een levendig tafereel, zeer juist het karakter, de zeden en gewoonten der verschillende volksstammen, die gedurende den oorlog eene rol gespeeld hebben, schetst, waardoor de inleiding, zoo wel wat de krijgs- als geschiedkundige strekking betreft, eene even belangrijke, leerrijke, als onderhoudende lectuur oplevert.

(Het vervolg hierna.)

VERSCHEIDENHEDEN.

Het leger heeft het verlies te betreuren van twee hoofd-officieren, de generaal der infanterie, baron R. D. TINDAL, en de generaal-majoor F. L. BEHR; de eerste kommanderende het 2de groot militair kommando, de tweede provinciale kommandant van Gelderland. Wij hopen in staat gesteld te worden, van

den belangrijken militairen levensloop des eerstgenoemden eene schets te kunnen leveren. Reeds worden pogingen daartoe aangewend.

Wij zijn uitgenoodigd geworden, aan onze lezers bekend te maken, dat de boekhandelaar JOH. GUIJKENS, te Amsterdam, van voornemen is uit te geven: *Eene Verzameling van Krijgsgezellige Vreugdezangen*, met andere woorden: Eene Bloemlezing der fraaiste uit onze tot nu bekende Vaderlandsche, gelijk ook Latijnsche, Vlaamsche, Fransche en Hoogduitsche liederen, welke bij feestelijke vereenigingen kunnen gezongen worden.

Velen onzer Vaderlandsche dichters, hebben aan die onderneming hunne medewerking, en eenige nieuwe en oorspronkelijke bijdragen toegezegd. Het boekje zal in klein formaat, met gegraveerden titel en vignet, gelijk de bekende *Chansons* van BERANGER, worden gedrukt; — voor de nieuwe of min bekende melodiën zal het muziek er worden bijgevoegd.

Een bundel der schoonste dichtvoorbrengheden dezer soort zal voorzeker bij het leger met graagte worden ontvangen, en ofschoon het te bejammeren zij, dat redactie en uitgever niet twee jaren vroeger op het denkbeeld dezer onderneming gekomen zijn, gelooven wij evenwel daaraan eene goede opname te kunnen voorspellen, wanneer slecht's de Bloemlezer doordrongen is van het gevoel, dat in de oude tijden eenen *Tyrteus*, en in onze dagen eenen *Körner*, en zoo velen onzer Vaderlandsche barden, bezielde.

De redactie van dezen bundel zal met erkentelijkheid ontvangen alle bijdragen, die men haar zal gelieven toe te zenden. Zij beveelt zich vooral aan voor de liederen, die bij gelegenheid van de terugkomst der schutterijen vervaardigd en op de feestmaaltijden zijn gezongen.

In het Fransche *Recueil Industriel* wordt melding gemaakt van eene nieuwe uitvinding (!!) om het geschut door middel van slagkruid te ontsteken. Deze *nieuwe* uitvinding wordt aan den Franschen artillerie-kolonel *Jure* toegeschreven, en bestaat uit een *hamer-toestel*, dat door een riem of touw wordt in beweging gebracht, om een in het zundgat gestoken slagpijpe, te ontsteken. Het is zeer waarschijnlijk, dat de kolonel *Jure* zich de eer dezer Nederlandsche uitvinding zal toerekenen, en zoo zoude het welligt met alle onze uitvindingen en verbeteringen, het krijgswezen betreffende, gaan; indien het Nederlandsche leger geen tolk bezat, die deszelfs eer en belangen ook buitenlands kan verdedigen. Het geringe belang, dat men vroeger hier te lande in oorspronkelijke militaire tijdschriften stelde, is de oorzaak, dat geen der voorgangers van den *Militairen Spectator* eene stem buitenlands heeft kunnen verheffen, om dat die zelfs binnenslands niet werd aangehoord. Nu echter, het bestaan van den *Spectator* verzekerd zijnde, is ook deszelfs redactie werkzaam om buitenlandsche betrekkingen aan te knopen, ten einde ook dáár deszelfs doel naderbij te streven.

B I J L A G E II,

Behoorende bij den Militairen Spectator, n°. 2.

(Maand Augustus.)

BESLUIT van Z. M. van den 25sten Julij 1834, houdende bepalingen, volgens welke aan officieren, onder-officieren en verdere manschappen der mobiele schutterij, onbepaald verlof zal worden gegeven.

WIJ WILLEM, ENZ. ENZ. ENZ.

Willende, ten gevolge van de door ons bepaalde verandering in de samenstelling van het leger te velde, de leden der mobiele schutterijen, die, gedurende meer dan drie jaren, met eene zoo prijzenswaardige volharding, al de hun opgelegde verplichtingen hebben vervuld, zoo veel de omstandigheden zulks gedoogen, in de gelegenheid stellen, om zich in ruime mate, aan hun burgerlijk bedrijf over te geven, doch tevens, zoo lang zulks nog mogt worden gevorderd, voor de behoorlijke instandhouding der voorschreven korpsen zorgen;

Gezien de voordragten van den Directeur-Generaal van Oorlog, van den 18den Januarij 11., litt. C¹ en van den 14den Junij daaraanvolgende, litt. P¹¹;

Gezien deszelfs nadere voordragt van den 18den dezer, La. F¹⁴, opgemaakt na overleg met Onzen Minister van Binnenslandsche zaken, alsmede het gemeenschappelijk rapport van den Directeur-Generaal en Minister voornoemd, van den 22de dezer,

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. Aan de officieren, onder-officieren en verdere manschappen der mobiele schutterij, de artillerie derzelve daaronder begrepen, zal, overeenkomstig de volgende voorschriften, onbepaald verlof worden gegeven.

2. De schutters der bataillons mobiele dienstdoende schutterij zullen, van den dag na derzelve aankomst in de gemeenten waartoe zij respectievelijk behooren, en die der rustende schutterijen van den dag na derzelve aankomst in de standplaatsen van de staven der bataillons, als met verlof, zonder soldij, worden beschouwd, met uitzondering van diegenen, welke mogten verkiezen bij de staven der bataillons onder de wapenen te blijven en gekasernerd te worden; zullende de manschappen der laatstgemelde schutterijen, bij het vertrek met verlof, hunne wapenen, hun ledergoed en die kleedingstukken, welke zij niet volstrekt behoeven, bij de staven hunner bataillons teruglaten, en tot aan de gemeenten, voor welke zij zich in dienst bevinden, het gewoon reisgeld ontvangen.

3. De staven der afdelingen en die der bataillons mobiele schutterij, zullen onder de wapenen blijven, gelijk mede, voor zoo veel de dienstdoende schutteren aangaat, een officier, de sergeant-majoor of fourier, de benoedigde sergeanten, korporaals en tamboers of hoornblazers per compagnie, en wat de

rustende schutterijen betreft, het geheele kader der kompagnien, in zooverre zulks met den wensch der belanghebbenden is overeen te brengen, en aan dat verlangen, in verhouding tot de localiteit, tot het getal blijvende manschappen en tot de te verrigten garnizoens-dienst, mogt kunnen worden voldaan; wordende de bepaling hieromtrent aan de bataillons-kommandanten, onder nadere goedkeuring van de afdelings-chefs, en van de generaals, onder wier bevelen zij staan, terwijl daarbij in acht zal moeten worden genomen, dat, indien het getal dergenen, behoorende tot de kaders, welke zich daartoe vrijwillig aanbieden, te groot of te gering mogt wezen, het lot, kompagnies-gewijze, zal beslissen, wie hunner bij de staven zal verblijven.

4. De officieren, onder-officieren en verdere manschappen der mobiele schutterijen, die alzoo, tot het verrigten van dienst bij de staven verblijven, behouden het genot van hunne traktementen en soldijen.

5. De officieren der mobiele dienstdoende schutterij, die, niet voor de dienst bij de staven aangewezen, zich in de plaatsen vestigen, alwaar zich hunne kompagnien bevinden, en tot het verrigten van garnizoensdiensten kunnen worden geroepen, behouden het half traktement aan hunne rangen verbonden; — zij die zich buiten die plaatsen wenschen te begeven, alsmede de officieren der mobiele rustende schutterijen, die niet bij de staven onder de wapenen blijven, genieten geen traktement.

6. De onder-officieren, korporaals, tamboers en hoornblazers, die niet bij de staven tot het verrigten van dienst blijven, zullen, van den dag na derzelve aankomst in de plaatsen hunner bestemming, als met verlof, zonder soldij, worden beschouwd, doch zal aan die der rustende schutterij, het aan hunnen rang verbonden reisgeld, tot aan de gemeente, voor welke zij zich in dienst bevinden, worden uitbetaald.

7. De met verlof zijnde onder-officieren en verdere manschappen zullen worden geinspecteerd, te weten, die der dienstdoende schutterijen op een der eerste dagen van elke maand, door hunne bataillons- of kompagnies-kommandanten, in de gemeenten tot welke zij behooren, en die der rustende schutterijen, telke twee maanden, door de bataillons-kommandanten in de steden, alwaar de staven hunner bataillons gevestigd zijn, op de dagen, welke in de gemeenten door de zorg der plaatselijke besturen, bij aanplak-bijzet zullen worden bekend gemaakt; zullende de officieren, die hun verblijf niet in de inspectie-plaatsen houden, van het bijwonen derzelve verschoond zijn.

Na alloop dezer inspectien, zullen de onder-officieren en verdere manschappen, onverminderd de steeds woortdurende

verplichting, om, zoodra zulks zal worden vereischt, bij de eerste oproeping, onder de wapenen te komen, op nieuw het verlof worden gezonden.

8. Indien bijzondere omstandigheden, *bij voorbeeld* ongunstig jaargetij, het houden der inspectien over de rustende schutterij, op de bepaalde tijden, min geraden mogt maken, zal de termijn van twee maanden, door het departement van oorlog, onder Onze nadere goedkeuring, kunnen worden verlengd.

9. Aan de onder-officieren en verdere manschappen zal, voor het bijwonen der in art. 7 en 8 bedoelde inspectien, telkens eene schadeloosstelling worden verstrekt, welke, bij de *dienstdoende* schutterijen zal bestaan in één dag soldij, en bij de *rustende*, in het aan hunnen rang verbonden reisgeld voor de heen- en terugreis, onverschillig, welke de afstand hunner woonplaatsen van de standplaatsen der staven van hunne bataillons moge zijn; terwijl aan de zoodanigen, welke minder dan één uur moeten marcheren, één dag soldij zal worden uitbetaald.

10. Over de bataillons mobiele schutterij, welke tot het leger te velde behooren, zullen, door hunne respectieve brigade- en divisie-kommandanten, doch met voorkennis van Onzen beminden Zoon, den Veldmaarschalk, en over de andere daarbij niet ingedeelde bataillons, door de opperbevelhebbers der vestingen, door de provinciale kommandanten of de bevelvoerende generaals in de groote militaire kommando's, doch alleen op magtiging van het departement van Oorlog, inspectie kunnen worden gehouden, zooveel doenlijk in verband gebragt met de dagen der inspectie, in het tegenwoordig besluit voorschreven.

11. Degenen, welke van de mobiele schutterij onder de wapenen blijven, worden, voor zoo veel noodig, tot het verrigten van garnizoens-diensten gebezigd; wanneer hun getal, tot dat einde, niet voldoende mogt zijn, kunnen de ontbrekenden, uit de in dezelfde gemeente met verlof zijnde officieren, onder-officieren en verdere manschappen der kompagnien, worden gekommandeerd.

12. De met verlof zijnde onder-officieren en verdere manschappen der hiervoren vermelde schutterijen, die, in voege voorschreven, tot het verrigten van garnizoens-diensten worden geroepen, genieten de gewone schadeloosstellingen, terwijl zij, voor eventuele diensten buiten de gemeenten, gelijk mede de officieren, in hunne vorige betrekking terug treden en alsdan soldij en traktement, als naar gewoonte, ontvangen zullen.

13. Wanneer in sommige vestingen of garnizoens-plaatsen, waar staven van bataillons mobiele rustende schutterij zijn gestationeerd, het getal der vrijwillig blijvende schutters niet genoegzaam mogt zijn tot het verrigten der dienst aldaar, zal eene loting, welke in tegenwoordigheid van al de presente officieren moet geschieden, de blijvenden aanwijzen; terwijl deze, telke vier maanden, door op hen volgenden zullen moeten worden afgelost.

14. Indien de in het vorig artikel aangegeven maatregel niet voldoende mogt worden bevonden, hetzij voor de dienst,

hetzij voor het bezwaar, dat zulks aan de leden der schutterij zoude kunnen opleveren, zal, ter voorziening in dezen, het departement van oorlog zoodanig ander bataillon mobiele schutterij, onder Onze nadere goedkeuring, aanwijzen, als daartoe het geschiktst zal worden geoordeeld.

15. De schutters, die zich thans reeds, hetzij van de mobiele *dienstdoende*, hetzij van de mobiele *rustende* schutterij, met onbepaald of doorlopend tweemaandelijksch verlof bevinden, zullen, op gelijke wijze als de overige schutters, in dit besluit bedoeld, behandeld worden; zij zullen, zoo wel als de onder-officieren en verdere manschappen, die, krachtens het tegenwoordig besluit, met verlof worden gezonden, alleen in zeer buitengewone omstandigheden, op voordragt van de plaatselijke besturen, door de bataillons-kommandanten, van het bijwonen der inspectien kunnen worden verschoond.

16. De officieren, onder-officieren en verdere manschappen, welke van eenig bataillon mobiele schutterij met verlof zijn, zullen zich niet met der woon naar eene andere gemeente mogen begeven, zonder voorkennis van derzelve bataillons-kommandanten.

17. De kommandanten der bataillons stellen zich in betrekking met de respectieve plaatselijke besturen, waartoe de leden der schutterij van hunne onderhebbende bataillons behooren; zullende die besturen hun onverwijld alle mutatiën ten aanzien van de leden der bataillons en alle inlichtingen omtrent dezelve, welke door de bataillons-kommandanten mogten worden verlangd, mededeelen.

18. Wij behouden Ons voor, omtrent het doen plaats hebben van oefeningen in den wapenhandel, door de met verlof zijnde schutters, nadere beschikkingen te nemen.

19. De schutters, die zich, wegens derzelve gedrag, onder strenge krijgstucht bevinden, zullen eerst dan tot het onbepaalde verlof in aanmerking komen, wanneer zij door gedragsverbetering zulks verdienen.

20. Aan de geremplaceerden bij de mobiele schutterijen wordt, behoudens ieders regt op de vervulling der verplichtingen, die bij het kontrakt van remplacement zijn bedongen, vrijgelaten, om, des verkiezende, tegen het ontslag van hunne plaatsvervangers, te worden ingelijfd; zullende hun in dat geval, dezelfde regten op het verlof worden gegeven, waarop hunne plaatsvervangers aanspraak kunnen maken.

21. De manschappen, behoorende tot den 1sten ban der schutterijen, welke, bij de ligtingen van 1833 en 1834, in de verschillende gemeenten, voor de schutterlijke dienst reeds zijn of nog zullen worden aangewezen, zullen (met uitzondering alleen van de zoodanigen, die tijdens hunne oproeping voor de mobiele dienst, behoorlijk aantonen, dat zij wettige kind of kinderen in leven hebben, of dat hunne vrouwen zich in bewijsbaar zwangeren staat bevinden) worden ingelijfd bij de mobiele korpsen schutterij, waarvoor zij bestemd zijn.

22. De gouverneurs der onderscheidene provincien zullen tot die inlijving de noodige maatregelen nemen, — tot dat einde zullen zij zich van het juiste getal der tot den 1sten ban behoorenden, op de bijzondere schutters-rollen van het verle-

den jaar, in iedere gemeente voorkomende, en, overeenkomstig het voorgaande artikel, voor de mobiele schutterijen bestemde manschappen, als ook van het getal dergenen, die, in voege voorschreven, bij de ligting van het loopende jaar voor de schutterlijke dienst zullen zijn aangewezen, verzekeren; — daarvan zoodanige algemeene staten, als nader door het departement van oorlog zullen worden voorgeschreven, aan het evengemeld departement, gelijk mede aan dat van binnenlandse zaken doen toekomen, en met dezelve in overleg treden, omtrent de wijze, waarop, en te welken tijde, de inlijving derzelve bij de mobiele korpsen, en ten getale van hoeveel bij elk korps, tot stand zal behooren te worden gebragt.

23. Aan deze alzoo bij de mobiele korpsen ingelijfde schutters, wordt dezelfde aanspraak op onbepaald verlof, als aan alle andere, reeds werkelijk bij die korpsen dienende, toegekend.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken en de Directeur-Generaal van Oorlog zijn, ieder voor zoo veel hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschriften zullen worden gezonden aan Onze beminde Zonen, den Veldmaarschalk en den Admiraal en Kolonel-Generaal, en hetwelk voorts in het Staatsblad zal worden geplaatst.

Gegeven te 's Gravenhage, den 25sten Julij des jaars 1834, en van Onze regering het een-en-twintigste.

(get.) WILLEM.

Van wege den Koning,

(get.) J. G. DE MEIJ VAN STREEFKERK.

Uitgegeven den 28sten Julij 1834.

De Secretaris van Staat,

(get.) J. G. DE MEIJ VAN STREEFKERK.

DAGORDER van Z. K. H. den Prins Veldmaarschalk, voor het leger te velde.

De aangename taak is mij weder opdragen, om bij het leger de tolk te wezen van de bijzondere tevredenheid des Konings, over de goede houding en den uimuntenden staat der onderscheidene wapenen; en van het welgevallen waarmede Hoogstdezelve de ondubbelzinnigste bewijzen heeft ontvangen van den besten geest die allen bezielt.

Is reeds in het afgelopen jaar aan een aantal manschappen, onder welke de vrijwilligers in de eerste plaats waren begrepen, de gelegenheid geschonken, tot het weder opvatten hunner vorige bedrijven en betrekkingen: thans heeft het Zijne Majesteit behaagd de schutterijen, door het verleenen van onbepaalde verloven, hiertoe in staat te stellen.

Daarom wenschte de Koning nog eens in Uw midden te zijn, die gezamenlijk zoo vele blijken van prijzenswaardige volharding heeft gegeven, ten einde aan de schutterijen met zijnen dank, tevens het vertrouwen te betuigen, dat dezelfde eerbied voor orde en wet, hetzelfde streven naar bevordering van het welzijn des Vaderlands, dezelfde gehechtheid aan Zijnen Doorluchtigen persoon hen overal zullen kenmerken; en om aan de overige wapens de verwachting mede te deelen, dat zijne

hooge denkbeelden van hunnen onvermoeiden ijver volkomen geregtvaardigd blijven zullen.

Aan U allen eindelijk, die deel uitmaakt van het Leger te Velde, geeft de Koning de innige overtuiging te kennen, dat, zoo nieuwe gevaren Nederland bedreigen, de edele geestdrift steeds door U aan den dag gelegd, ook dan U zal doen henen snellen, waar de stem van Uwen Vorst en 's Lands belang U roepen, om onder den Goddelijken zegen met onwrikbaren moed den verworven roem te handhaven.

Gegeven in het hoofdkwartier Tilburg, den 9 Augustus 1834.

De Veldmaarschalk, Opperbevelhebber van het Leger te Velde,

(get.) WILLEM, Prins van Oranje.

IN DEZE MAAND GEDANE BENOEMINGEN:

Tot administrateur van Kleeding en Wapening bij de afdeling Grenadiers, de tijdelijke onder-directeur bij de Magazijnen van Militaire kleeding, kampements-effecten en hospitaal-goederen, majoor Brepoels. Tot adjunct-paarden-arts bij het regiment Hussaren n°. 6, de vee-arts van de 1ste klasse H. E. van Laar. Tot adjunct-paarden-arts bij het regiment Ligte Dragoners n°. 4, de vee-arts van de eerste klasse A. J. de Bruijn.

Tot kapitein bij het 2de bat. der 2de afd. Overijsselsche schutterij, den 1sten luit. J. H. Slotman van der Mijll, van het bat. Tot 1sten luit. bij het 2de bat. der 2de afd. Geldersche schutterij, de 2den luit. Mr. F. H. A. Kreet de Virieu, van het 3de bat. der afd.

Tot luitenant-kolonels: de majoors met den personelen rang van luit.-kol., P. F. Besier en G. Blok de Keth, van de 1ste en 2de afd. Overijsselsche schutterij. Tot 1sten luit. bij het 2de bat. van de 3de afd. mobiele Zuid-Hollandsche schutterij, de 2de luit. J. R. van der Linde, van het bat. Tot 2den luit. bij laatstgemeld bat. de sergeant-majoor J. Plaisier van het bat. Bij het 1ste bat. van de 2de afd. Noord-Brabandsche schutterij: Tot 1sten luit. de 2de luit. C. W. de Quay, van het 1ste bat. der 3de afd. N. B. schut. Tot 2den luit., de korp. L. Lammers, van het 2de bat. van gemelde schutterij. Bij het 1ste bat. der 3de afd. N. B. schutterij: Tot 2den luit., de fourier B. C. Verheij, van het bat. Bij het 2de bat. der 3de afd. N. B. schutterij: Tot kapitein, de 1ste luit. C. Knaap Wz., van het 3de bat. der afd. Bij het 3de bat. der 2de afd. N. B. schutterij: Tot 1ste luitenant, de 2de luit. P. A. F. J. Sassen, van het 1ste bat. der 2de afd. van gemelde schutterij, en de à la suite geplaatste 1ste luit. J. C. L. Beukman, van het 3de bat. der 2de afd. van gemelde schutt. Bij het 1ste bat. van de 1ste afd. Geld. schutt.: Tot officier van gezondheid der 3de klasse, H. J. Boldoot. Bij het 2de bat. der 1ste afd. Geldersche schutterij: Tot 1sten luit., de 2de luit. D. Sterk Oz., van het bat. Bij het 2de bat. van de 2de afd. Geldersche schutterij: Tot 1sten luit.-adjutant, de 1ste luit. H. F. A. von Horn, van de 12de afd. inf. Bij het 2de bat. van de 2de afd. Noord-Hollandsche schutterij: Tot 2den luit., de sergeant-majoor P. Rommenie, van het 1ste bat. der 1ste afd. derzelve schutt. Bij het 2de bat. der 2de afd. Zuid-Holl.

schutterij: Tot 1sten luit., de 2de luit. D. F. G. Pichot, van het bat. Tot 2den luit., de fourier B Visser Cz., van het bat. Bij het 1ste bat van de 4de afd. Zuid-Hollandsche schutterij: Tot 2den luit., de sergeant-majoor P Scholten, van het bat. Bij het 2de bat. der afd. Zeeuwsche schutterij: Tot 2de luit., de sergeant-majoor P J Nortier, van het 1ste bat. der afd. Bij het 1ste bat. der afd. Utrechtsche schutterij: Tot 1sten luit., de 2de luit. P. Terschuur, van het bat. Tot 2den luit., de sergeant-majoor H J Leinweber, van het bat. Bij het 2de bat. der afd. Utrechtsche schutterij: Tot 1sten luit., de 2de luit. JP Bredius, van het 3de bat. der gemelde afd. Bij het 1ste bat. van de 1ste afd. Vriessche schutterij: Tot 1sten luit., de 2de luit. H. W. Beukens Braanius van het bat. Tot 2den luit., de fourier J Nederveen, van het bat. Bij het 2de bat. van de 2de afd. Vriessche schutterij: Tot kapitein, de 1ste luit. U J Rijpma, van het bat. Tot 1sten luit., de 2de luit. Mr. Douwe Jan Andries van Haringsma thoe Sloten, van het bat. Tot 2den luit., de vrijwilliger K K Kooij, van het 2de bat. Jagers. Bij het 1ste bat. van de 2de afd. Overijsselsche schutterij: Tot 2den luit., de vaandeldrager G J van den Bosch, van het 2de bat. der afd. Bij het 2de bat van de 2de afd. Vriessche schutterij: Tot 1sten luit., de 2de luit. J B H G Barthels, van het bat. Tot 2de luitenants, de sergeant-majoor J M Engeler, en de sergeant G J Scheurink, beide van het bat. Bij het 1ste bat. van de 1ste afd. Groningsche schutterij: Tot 1ste luitenants, de 2de luitenants E Krudop en R Feith, van het bat. Tot 2de luitenants, de sergeanten-majors H Sembr, H Post Roelfsema en H Barlinckhoff, van het bat. Bij het 2de bat. van de 1ste afd. Groningsche schutterij: Tot kapitein, de 1ste luit. C Themmen. Tot 1sten luit., de 2de luit. H M Juursema. Tot 2de luitenants, de adjudant-onderofficier R Klundert, en de vaandeldrager J S Arkema, alle bij hetzelfde bat. Bij het 1ste bat. van de 2de afd. Groningsche schutterij: Tot 2den luit., de sergeant Wieringa, van het korps vrijwillige Groningsche jagers. Bij het bat. Drentsche schutterij: Tot kapitein, de 1ste luit. C Ottinga, van het bat. Tot 1sten luit., de 2de luit. D H Westra van het bat. Tot 2den luit., de vaandeldrager J J Noman, van het bat.

EEVOLF ONTSLAGEN.

De tijdelijke adjunct-paarden-arts J F Bellinck, van het regiment Hussaren n°. 6; de kapitein E G E A baron van Lamsweerde, van het 1ste bat. der 1ste afd. Zuid-Hollandsche schutterij; de 1ste luit. G Knorre, van het 1ste bat. der 1ste afd. Vriessche schutterij; de gepensioneerde kapitein M J Bouwensch, uit zijne betrekking van kapitein bij het 1ste bat. der 2de afd. Geldersche schutterij; de 1ste luit. C P Bake de Laet, van het 1ste bat. der 2de afd. N. B. schutterij; de 2de luit. J. W. Winter Momma, van het korps Rijdende Artillerie; de 1ste luit. J H Sevink, van het 2de bat. der 2de afd. Geldersche schutterij; de kapitein N C Quast van Rijnveld, van het 1ste bat. der 2de afd. Noord Hollandsche schutterij; de chir.-maj. D. J. A. Arntzenius, van de 1ste afd. Noord-Holl. sch., de 1ste luit. Mr. A van de Graaff, van het 1ste bat. der 2de afd. Overijsselsche schutterij; de kapitein S Tak, van het 3de bat. der afd. Zeeuwsche schutterij; de chirurgijn-majoor P A Plancken, van

de 1ste afd. Vriessche schutterij; de 2de luit. D J A G F van den Steen, van de afd. kurassiers n°. 1; de gepensioneerde kapitein Loos, uit zijne betrekking van administrateur van kleeding en wapening bij de afd. Grenadiers; de kapitein H J Rose, van het 1ste bat. der afd. Utrechtsche schutterij; de luitenant-kolonel de Leeuw, als kommandant der 1ste afd. mobiele Noord-Hollandsche schutterij; de kapitein J B Meister, van het 2de bat. der 2de afd. N. B. schutterij; de 1ste luit. P J Compans en de 2de luit. J F Luth, beide van het 2de bat. der 2de afd. N. B. schutterij; de kapiteins A M van Lokhorst en P F. Hurion, van het 2de bat. der 3de afd. N. B. schutterij; de 1ste luit. H. Gosler, van het 2de bat. der 1ste afd. Geldersche schutterij; de officier van gezondheid der 3de klasse, F. van der Veer, van het 2de bat. der 3de afd. Noord-Hollandsche schutterij; de officier van gezondheid der 3de klasse, P. F. Wassenaar, van het 1ste bat. der afd. Utrechtsche schutterij; de kapitein J. J. Zerner, van het 3de bat. der afd. Utrechtsche schutterij; de 2de luit. L. Sanders, van het 1ste bat. der 1ste afd. Overijsselsche schutterij; de kapitein E. L. Wolderingh, van het 2de bat. der 1ste afd. Groningsche schutterij; de 2de luit. A. J. Immink, van het 1ste bat. der 2de afd. Gron. schutt.

OVERGEPLAATST.

Bij de 2de afd. inf., met bepaling van tijdelijk bij het korps jagers van *Cleerens* dienst te doen, de kapitein Gautz, van het leger in Oost-Indien; bij de afd. Grenadiers, als administrateur van kleeding en wapening, de gepensioneerde ritmeester Revius, thans administrateur van kleeding en wapening bij het 2de bat. Jagers; de 1ste luit. van Noord, van de veld-escadrons van het regiment lichte Dragonders n°. 4, bij het depôt van dat regiment; bij de 12 afd. inf., de 2de luit. J. C. Boelhouwer, van het leger in Oost-Indien; bij de kompagnie Artillerie van het 1ste bat. der 1ste afd. mobiele Vriessche schutterij, de 2de luit. H. Zeper, van het bat.; Bij het 2de bat. van de 7de afd. inf., de 1ste luit.-kwartiermeester van der Sloot, gedetacheerd geweest bij het depôt der 12de afd. inf.; bij het depôt van de 5de afd. inf. de 2de luit. J. D. Meijer, van het 2de bat. der afd.; bij het 1ste bat. van de 12de afd. inf., de 2de luit. van Dionant, van het depôt der afd.; bij het 1ste bat. van de 10de afd. inf., de 2de luit. A. Jongen, van het depôt der afd.; bij het 2de bat. van de 5de afd. inf., de 2de luit. W. Laurier, van het reserve bat. der afd.; bij de garnizoens- en hospitaal-dienst te Nijmegen, de officier van gezondheid van de 3de klasse, T. S. Dubling, van de 14de afd. inf.; bij de 14de afd. inf., de officier van gezondheid van de 3de klasse, L. J. de Jongh, van de 13de afd. inf.; bij het depôt der 17de afd. inf., de 1ste luit. Huffel, van het 1ste bat. der afd.; bij het 1ste bat. der 17de afd. inf., de 1ste luit. Janssens, van het reserve-bat. der afd.; bij het reserve-bat. der 17de afd. inf., de 2de luit. van Dinter, van het depôt der afd.; bij het wapen der inf. in Oost-Indie, de 2de luit. S. P. Jelts, van de 10de afd. inf.

HET TRACTEMENT VAN NON-ACTIVITEIT VERLEEND.

Aan den kapitein H Kars, van de 5de afd. inf.

TITULAIREN RANG.

Dien van kapitein, aan den 1sten luit. Gobius, van het korps Koninklijke Jagers, en aan den 1sten luit. F. X. A. Janssen, van het korps Koninklijke Maréchaussée.

OVERLEDEN.

De generaal majoor Bebr, Provinciale kommandant van Gelderland.

De generaal der infanterie, baron R. D. van Tindal, kommanderende het 2de groot militair kommando.